

UNIVERSITATEA TEHNICĂ A MOLDOVEI

Cu titlu de manuscris

CZU: 76.079.2"19/20"(478)

ADASCALIȚA LUCIA

**GRAFICA SATIRICĂ DIN REPUBLICA MOLDOVA
DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XX-LEA –
ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XXI-LEA**

651.03 ARTE PLASTICE ȘI DECORATIVE

Autoreferatul tezei de doctor în studiul artelor și culturologie

CHIȘINĂU, 2024

Teza a fost elaborată în cadrul Universității Tehnice a Moldovei.

Conducător științific:

SPÎNU Constantin, doctor în studiul artelor, conferențiar universitar

Referenți oficiali:

CONDRATICOVA Liliana, doctor habilitat în studiul artelor, doctor habilitat în istorie, conferențiar cercetător, secretar științific general, Academia de Științe a Moldovei

URSACHI Rodica, doctor în studiul artelor, conferențiar universitar, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

Componența Consiliului Științific Specializat:

ȘLAPAC Mariana, președinte, membru corespondent al AȘM, doctor habilitat, conferențiar cercetător, Institutul Patrimoniului Cultural al Ministerului Culturii al Republicii Moldova

BRIGALDA Eleonora, secretar științific, doctor în studiul artelor, profesor universitar, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

ROCACIUC Victoria, doctor habilitat în arte, conferențiar cercetător, Institutul Patrimoniului Cultural al Ministerului Culturii al Republicii Moldova

MALCOCI Vitalie, doctor în studiul artelor, conferențiar universitar, Institutul Patrimoniului Cultural al Ministerului Culturii al Republicii Moldova

SIMAC Ana, doctor în studiul artelor, profesor universitar, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

PLATON Liliana, doctor în studiul artelor și culturologie, Universitatea Tehnică a Moldovei

Susținerea tezei va avea loc la 17 septembrie 2024, ora 14.00 în ședința Consiliului Științific Specializat D 651.03-24-107 din cadrul Universității Tehnice a Moldovei (Chișinău, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, 1, Sala Mică a Academiei de Știință a Moldovei).

Teza de doctor și autoreferatul pot fi consultate la Biblioteca Națională a Republicii Moldova și pe pagina web a ANACEC (www.cnaa.md).

Autoreferatul a fost expediat la (15.08.2024)

Secretar științific al Consiliului Științific Specializat:

BRIGALDA Eleonora, doctor în studiul artelor, profesor universitar, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

Conducător științific:

SPÎNU Constantin, doctor în studiul artelor, conferențiar universitar

Autor: **ADASCALIȚA Lucia**

©Adascalita Lucia, 2024

CUPRINS

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII	4
CONȚINUTUL TEZEI	7
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	21
BIBLIOGRAFIE	24
LISTA PUBLICAȚIILOR AUTORULUI LA TEMA TEZEI	27
ADNOTARE	29
АННОТАЦИЯ	30
ANNOTATION	31

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

În calitate de gen al artelor vizuale, grafica satirică din Republica Moldova s-a bucurat până în prezent de atenție limitată din partea cercetătorilor fenomenelor artistice. Cu toate acestea, de-a lungul deceniilor, au fost elaborate foi grafice de o valoroasă expresivitate artistică și rezonanță socială.

Studierea aprofundată a graficii satirice din Republica Moldova include examinarea etapelor de dezvoltare a genului respectiv, oglindirea particularităților specifice ale acestuia și reliefarea creației artiștilor din domeniu. În acest sens, se impune necesitatea valorificării procesului de creație artistică, ce are la bază reprezentarea evenimentelor sociale și politice, trăirile personale ale membrilor societății, abaterile de la normele de conviețuire morală recunoscute de societate și valorificarea artistică a acestora în opere satirice. Studiul oferă posibilitatea de a cunoaște istoria țării prin prisma mesajelor promovate de grafica satirică, cunoscută ca un barometru social reprezentativ.

Alegerea temei de cercetare a tezei *Grafica satirică din Republica Moldova din a doua jumătate a secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea* este motivată de faptul că la subiectul în cauză, până în prezent, nu s-au efectuat investigații în care ar fi fost examinată evoluția genului menționat și reflectate trăsăturile caracteristice ale creației artiștilor, particularitățile specifice de orchestrare plastică a imaginii, modalitățile de generare a mesajului în operele de grafică satirică. Nu au fost oglindite nici modalitățile de promovare în societate a acestei arte prin intermediul expozițiilor de artă, al edițiilor periodice și al celor de carte din perioada respectivă.

Dacă grafica de șevalet, grafica pentru copii și gravura s-au bucurat de atenția mai multor autori autohtoni, printre care Matus Livșiț [59], Ludmila Toma [52], Tudor Stavilă [46-50], Constantin Ciobanu [8], Constantin Spînu [36-46], Victoria Rocaciuc [26-34], Tatiana Rașchitor [21-25], Iarâna Savițcaia-Baraghin [35], Vladimir Kravcenko [14-16], lipsa unor cercetări ale multiplelor aspecte ce vizează evoluția și problemele graficii satirice se face simțită acut în istoriografia din republică [7]. Astfel, constatăm necesitatea realizării unor studii multiaspectuale axate pe determinarea particularităților distinctive ale acestui gen de artă, elucidarea problemelor specifice, evidențierea categoriilor graficii satirice profesate în spațiul actual al Republicii Moldova în perioada menționată. Totodată, este necesară atât scoaterea în lumină a scopului pe care îl urmărește și a funcțiilor pe care le deține grafica satirică în societate, cât și determinarea valorilor artistice derivate din particularitățile de operare cu mijloacele, tehnicile și materialele plastice utilizate de către plasticieni în perspectiva elucidării valențelor axiologice ale operelor umoristico-satirice.

Actualitatea și importanța temei. Necesitatea studiului graficii satirice derivă din lipsa cercetării genului în cauză în comparație cu investigațiile efectuate pe parcursul timpului în domenii precum pictura, gravura, sculptura, grafica de carte, artele decorative din Republica Moldova. De menționat, că în cultura europeană, pe parcursul timpului s-au cristalizat mai multe studii monografice privind istoria graficii satirice și creația artiștilor care au profesat acest domeniu. Pe plan internațional sunt recunoscuți plasticieni ca: Hogarth, Rowlandson și Cruikshank (Anglia), Francesco de Goya (Spania), Honoré Daumier, Toulouse Lautrec (Franța), G. Grossa (Germania), Kukrâniksî, Boris Efimov (Rusia), Nadji ali-Ali (Palestina), Herluf Bidstrup (Danemarca), Jean Effel (Franța), Albert Poch, Nicolae Ioniță, Ștefan Popa (România), Victor Holub, Oleg Loktyev, Victor Bogdanov (Ucraina) ș.a. La nivel național, s-au remarcat pictorii Iurie Rumeanțev, Boris Șirokorad, Nicolae Makarenko, Igor Vieru, Glebus Sainciuc, Ilia

Bogdesco, Alexei Grabco, Natalia Bahcevan, Valeriu Curtu, Margareta Chițcații, Alex Dimitrov, Ion Mîțu ș.a., care prin operele lor au contribuit ca grafica satirică din Republica Moldova să fie cunoscută atât în țară, cât și peste hotarele ei. Acești plasticieni al căror potențial creativ necesită a fi valorificat și promovat au creat de-a lungul vieții lor un număr impunător de foi grafice umoristico-satirice în care au abordat teme actuale din domeniile social, cultural și politic. Studiarea literaturii de specialitate a demonstrat faptul că, în ciuda prezenței graficii satirice în expozițiile de artă plastică și edițiile periodice din diferite decenii ale perioadei examinate, acest gen al creației nu a fost cercetat suficient, deși există un interes sporit pentru reliefarea particularităților, valențelor estetice și informative ale acestuia.

Așadar, identificarea, analiza și includerea într-un studiu generalizator a lucrărilor grafico-satirice a creatorilor din Republica Moldova vor pune în lumină opere de valoare, teme, preocupări artistice, mijloace grafice și de expresie originale, mesaje de importanță majoră ce vor contribui la completarea informațiilor actuale cu privire la evoluția artelor plastice naționale.

Scopul prezentei lucrări constă în identificarea locului și rolului graficii satirice din Republica Moldova din a doua jumătate a secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea, prin evidențierea aspectelor specifice ale acestui gen și reliefarea valorilor artistice și semantice ale operelor create de artiștii plastici autohtoni.

Obiectul cercetării sunt operele din domeniul graficii satirice expuse analizei prin prisma multiplelor criterii de ordin morfologic, sintactic și axiologic.

Atingerea scopului a presupus stabilirea și urmărirea următoarelor **obiective**:

1. Identificarea și examinarea datelor istoriografice privind grafica satirică în spațiul european.
2. Demarcarea perioadelor de dezvoltare și reliefarea diferențelor dintre acestea în evoluția graficii satirice din republică.
3. Studiarea ascendenței graficii satirice din Republica Moldova în contextul evoluției artelor plastice din a doua jumătate a secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea.
4. Sistematizarea și integrarea într-o imagine de ansamblu a tuturor activităților ce vizează domeniul satiric din Republica Moldova (expoziții, ședințe ale Uniunii Artiștilor Plastici, activitatea de creație a artiștilor plastici, crearea de uniuni și asociații specifice domeniului).
5. Identificarea artiștilor plastici marcanți ai graficii satirice și a operelor reprezentative ale acestora.
6. Studiarea și sistematizarea problemelor teoretice ale acestui gen de artă.
7. Analiza particularităților tipologice, tematice, tehnice, stilistice și funcționale ale graficii satirice din Republica Moldova din a doua jumătate a secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea.
8. Analiza relației imagine-legendă în formă de text în grafica satirică din perioada examinată și rolul acesteia în determinarea mesajului operelor.

Ipoteza cercetării. Studiul evoluției graficii satirice din Republica Moldova din a doua jumătate a secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea va contribui la reflectarea aspectele specifice domeniului, oferind posibilitatea punerii în valoare a potențialului creativ al artiștilor plastici care au profesat genul de artă menționat. Elucidând particularitățile distincte ale operelor umoristico-satirice ale acestora, teza va contribui la identificarea tendințelor de bază în dezvoltarea genului caricatural din Republica Moldova atât prin sistematizarea mijloacelor artistice și a particularităților sintactice de realizare a imaginii cât și prin valorificarea mesajelor și funcțiilor specifice.

Limitele geografice și cronologice ale cercetării se referă la teritoriul actual al Republicii Moldova, cuprinzând perioada din a doua jumătate a secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea.

Sprijinul metodologic al cercetării științifice. Strategiile aplicate prevăd investigarea la un nivel teoretico-științific a surselor istoriografice și a documentelor de arhivă, a surselor din presa periodică prin utilizarea metodelor de cercetare ce se diferențiază în metode de culegere a datelor, de prelucrare și orchestrare a informațiilor și a materialului ilustrativ, de analiză istorico-comparativă, semiotică, tipologică, semantică, imagologică, calitativ-descriptivă, de sinteză ș.a.

Problema științifică soluționată constă în determinarea perioadelor de dezvoltare a graficii satirice din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească și Republica Moldova; reliefarea particularităților specifice ale evoluției genului în cauză; reflectarea particularităților tipologice, tematice, semantice și tehnice ale foilor umoristico-satirice create de către plasticienii marcantți ai graficii satirice, care vor completa arealul informativ al artelor plastice naționale.

Noutatea științifică și originalitatea cercetării. Teza reprezintă o primă investigație complexă în istoria artelor naționale, în care arta graficii satirice este analizată ca parte integrantă a procesului artistic din republică. Lucrarea a fost realizată în baza unui amplu studiu al activității creatoare a plasticienilor din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească și Republica Moldova, a operelor din domeniul graficii satirice, a manifestărilor expoziționale ce s-au desfășurat pe parcursul anilor 1950-2015. Un suport valoros în procesul de cunoaștere a evoluției graficii satirice l-a constituit examinarea surselor bibliografice cu privire la genul de creație menționat, a documentelor din Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova, Arhiva Națională a Republicii Moldova, arhivele personale ale artiștilor plastici, a cataloagelor și pliantelor expozițiilor de artă desfășurate în perioada examinată, a fondurilor Bibliotecii Naționale „Vasile Alecsandri” din Republica Moldova și a Bibliotecii Municipale „B. P. Hasdeu” precum și a edițiilor periodice. Caracterul științific și inovator al tezei rezidă în faptul că pentru prima dată a fost efectuată o analiză detaliată a proceselor evolutive ale graficii satirice prin prisma analizei operelor plasticienilor, a manifestărilor culturale și expoziționale, a tendințelor și influențelor locale, internaționale. Acestea au contribuit la elucidarea aspectelor morfologice, sintactice și semantice ale imaginilor din domeniul graficii satirice.

Semnificația teoretică derivă din rezultatele analizei detaliate a graficii satirice naționale în vederea elucidării aspectelor specifice ale acestui gen al artelor plastice.

Valoarea aplicativă: materialele din teză pot fi utilizate în ulterioarele cercetări din domeniul artelor plastice și în procesul de învățământ din Republica Moldova, contribuind la reîntregirea cunoștințelor cu privire la fenomenele artistice din țară.

Implementarea rezultatelor științifice. O parte din rezultatele științifice au fost implementate în procesul de predare a disciplinei „Istoria artei și a designului contemporan” (ciclul I al studiilor universitare, specialitatea 0722.3 Design și Tehnologii Poligrafice la Universitatea Tehnică a Moldovei). Rezultatele cercetării au fost aprobate la 8 conferințe și simpozioane științifice naționale și internaționale și publicate în 28 de articole științifice cu un volum total de cca 7,0 c.a., după cum urmează: Conferința Științifică internațională „Patrimoniul Cultural: Cercetare, Valorificare, Promovare” (30-31 mai 2022, Chișinău; 27-28 mai 2021, Chișinău; 30-31 mai 2023, Chișinău); Conferințele tehnico-științifice ale studenților, masteranzilor și doctoranzilor UTM (26-29 martie 2019, Chișinău; 1-3 aprilie 2020, Chișinău; 23-25 martie 2021, Chișinău; 29-31 martie 2022, Chișinău; 5-7 aprilie 2023, Chișinău); Міжнародна науково-практична конференція „Актуальні Проблеми Сучасного Дизайну”

(22 aprilie 2021, Kiev; 27 aprilie, 2022, Kiev; 27 aprilie 2023, Kiev); Simpozionul Științific Internațional „Valori Bibliofile” – 2021, ediția a XXX-a, Biblioteca Națională a Republicii Moldova, Chișinău 15-16 iunie 2021; Simpozionul național de studii culturale (28 septembrie 2021, Chișinău; 28 septembrie 2022, Chișinău; 26 septembrie 2023, Chișinău); Conferința națională „Valorificarea artelor plastice și a arhitecturii naționale – un imperativ al vremii”, Chișinău, 25 noiembrie 2021; Masa rotundă: pictorul și graficianul Dumitru Trifan: 85 de ani de la naștere (Chișinău, 2022); Conferința internațională „Știință, educație, cultură”, 13 februarie 2023, Comrat; Revista ARTA (2015, nr. 1(AV); 2021, nr. 1(AV); 2022, nr. 1(AV); 2023, vol. 32, nr. 1(AV)); revista Journal of Social Sciences (2023, vol. 6, nr. 1).

Structura tezei: Introducere, 3 capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 285 de titluri, 148 de pagini text de bază și 4 anexe.

Cuvinte-cheie: grafică satirică, umor, satiră, motiv, mijloace de expresie plastică, alegorie, metaforă, simbol, mesaj, funcții.

CONȚINUTUL TEZEI

Introducerea include argumentarea actualității și importanței temei cercetării, fiind determinate scopul și obiectivele tezei, indicate ipoteza de cercetare și suportul metodologic al tezei, conturate limitele geografice și cronologice ale cercetării și prezentată implementarea rezultatelor științifice.

În **capitolul 1 – Grafica satirică în contextul artelor plastice, repere teoretice și analiza istoriografică** – este realizată o analiză multicriterială a aspectelor teoretice ce vizează grafica satirică, fiind evidențiată esența fiecărei componente specifice a genului investigat. S-a efectuat sistematizarea aspectelor terminologice, s-au oglindit particularitățile distinctive ale mijloacelor specifice de expresie plastică, s-au reflectat diversitățile tipologice și ale funcțiilor semantice esențiale ale graficii satirice. A fost studiată geneza și evoluția acestui gen al artelor plastice, înlesnind aprecierea evoluției acestui domeniu în Republica Moldova.

În **paragraful 1.1. – Analiza surselor teoretice în care se examinează grafica satirică** – a fost realizată o analiză detaliată a literaturii din domeniu care evidențiază unele aspecte ale evoluției istorice a caricaturii în dezvoltarea umanității, descrise mijloacele artistice specifice genului satiric, punând accentul pe obiectivele genului caricatural sau specificând funcțiile acestei arte. Examinarea lucrărilor cu caracter general a favorizat analiza interferențelor graficii satirice cu alte genuri ale artelor plastice și particularitățile specifice, fiind realizată în baza edițiilor *Funcția socială a artei* de Dan Cruțeru [10], *Morfologia artei* de Mihail Kagan [13], *Arta graficii* de Andrei Gonțarov [12], *Статьи об искусстве* de Boris Vipper [56], *Основы понимания графики* de Vasili Zvonțov și *Graphic communication – Графическое представление информации* de William J. Bowman [61]. Un suport istoriografic amplu privind apariția și dezvoltarea graficii satirice și descrierea principiilor acesteia îl constituie atât cercetările lui Alexandr Shvârov reflectate în ediția *Иллюстрированная история карикатуры: с древнейших времен до наших дней (1903-2022)*, cât și lucrările lui Boris Efimov – *Рассказы о художниках – сатириках* (1963), *Основы понимания карикатуры* (1961), *Школьникам о карикатуре и карикатуристах* (1976) [60]. Printre publicațiile care pun în valoare grafica satirică, cu aspectele sale istorice, tehnologice, artistice și semantice, se evidențiază lucrările lui Lev Samoilov – *Карикатура. Карикатурист. Читатель* (1981), Александр Сукоңцев – *Сатиры острое оружие* (1976), Vladimir Kazanevski – *Искусство современной*

карикатуры (2004), Anton Krotkov – *Карикатура. Непридуманная история* (2015), Jules François Felix Fleury-Husson (Champfleury) – *Histoire de la caricature moderne* și *Histoire de la caricature antique* (1867), Herluf Bidstrup – *Сатира и юмор* (1964) și *Жизнь и творчество* (1985), Jean Effel (1967), *Кукрыниксы об искусстве. Шаржы, карикатуры* (1981), *Albumele Кукрыниксы, vol. 1-2* (1982, 1984), *Кукрыниксы. Политическая сатира: 1929-1946* (1973) [62-64] ș.a.

Tipologia, caracteristicile și semnificațiile diverselor categorii de caricatură, temele specifice graficii satirice, precum și unele aspecte ale principiilor grotesc, satiric și comic au fost examinate prin prisma studiilor monografice semnate de Riviere Philippe – *La caricature, le dessin de presse et le dessin d'humour en France, de la Revolution a nos jours* (2005), James Sherry – *Four modes of caricature: reflections upon a genre* (1987), Severine Thivillon – *La caricature dans les médias* (2003), Trisson-Chieux Martin – *Enseigner avec... Les caricatures et dessins de presse* (2013), Anton Ainutdinov – *Карикатура как тип изображения комической интенции в современных российских печатных СМИ* (lucrare de disertație, 2010), Vasile Coroban – *Mere acre* (1982), I. Josul – *Pagini de satiră și umor moldovenesc* (1972), Angela Grădinaru – *Umorul în comediile franceze: a traduce fără a trăda emoția* (2021) [9, 55, 66, 67].

Studierea lucrărilor cercetărilor francezi – Arsène Alexandre, Avelot Henri, Fleury-Husson Jules François Felix, Thivillon Severine, Trisson-Chieux Martin, Riviere Philippe [65-67]; columbieni – Julián Eduardo Prada Uribe, Judith Lucía Ramírez Carrero, Diana Carolina Pinzón Mejía; sirieni (din Belarus) Mamdouh Hamada; spanioli – Javier Fisac Seco, Nicolás Sánchez Durá, Graciela Sánchez Guevara, Julián Eduardo Prada Uribe, Lía Huerta Catalán, Aracelly Merida; ruși – Elena Kriven'kaia, Olga Bokavneva, Evghenia Artiomova, Ecaterina Seredina, Elena Talâbina, Natalia Minakova; ucraineni – Vladimir Kazanevski; români – Horia Vladimir Șerbănescu, Claudia-Maria Mercurean [19, 62] ne-a permis să identificăm specificul manifestării caricaturii în presa scrisă, complexitatea interpretativă a mesajelor promovate, rolul genului caricatural în formarea unor opinii personale despre evenimentele din societate, caracteristicile operei unor creatori de grafică satirică cu renume mondial, mediul de afirmare a graficii satirice în diferite părți ale lumii.

În vederea identificării unor aspect istorice despre evoluția artelor plastice, inclusiv a graficii satirice din RSS Moldovenească, au fost analizate publicațiile cercetătorilor din domeniul artelor vizuale. În acest context, menționăm lucrarea *Очерки истории изобразительных искусств Молдавии* (1967) de Dmitrii Golțov, Ada Zevina, Matus Livșiț et al., unde se prezintă o caracteristică din perspectiva evoluției genurilor de artă, ediție ce vizează secolul al XV-lea – începutul anilor 60 ai secolului al XX-lea, în care sunt menționați câțiva graficieni – realizatori ai operelor caricaturale [59]. Printre aceștia se regăsesc Boris Șirokorad, Alexei Grabco, Ilia Bogdesco și Glebus Sainciuc. Aprofundarea cunoștințelor privind procesele artistice care s-au desfășurat în perioada examinată a fost favorizată și de studierea următoarelor surse bibliografice: *Arta plastică din RSS Moldovenească* (1960), *Albumul de reproducere și scurte date biografice despre pictorii republicii „Arta plastică a RSS Moldovenești”* (1960), *Arta plastică a Moldovei Sovietice* (1987) de Dmitrii Golțov, monografiile *Графику Советской Молдавии* (1981) de Dmitrii Golțov, *Artele plastice din Republica Moldova în contextul social al anilor 1940-2000* (2011) de Victoria Rocaciuc, precum și *Procesul artistic din Republica Moldova (1940-2000)* (2018) de Ludmila Toma și cataloagele editate cu prilejul desfășurării expozițiilor de artă în RSS Moldovenească [26, 52, 57, 58]. De asemenea, au fost analizate și valorificate documentele de arhivă specifice domeniului de cercetare din fondurile Arhivei

Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova: dosarele personale ale plasticienilor, stenogramele ședințelor Uniunii Artiștilor Plastici privind activitatea artiștilor, aspectele organizatorice referitoare la expozițiile planificate sau desfășurate, rapoartele de activitate a Uniunii Artiștilor Plastici și a Secției Grafică; materialele Arhivei Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Moldova: dosarele personale ale pictorilor, precum și cataloagele expozițiilor; materialele Arhivei Naționale a Republicii Moldova: dosarele personale ale plasticienilor; documentele din fondul Muzeului Național al Literaturii Române din Chișinău: lucrările grafice ale diversilor artiști plastici; materialele Bibliotecii Naționale „Vasile Alecsandri” din Republica Moldova și ale Bibliotecii Municipale „B. P. Hasdeu”: ediții periodice în care au fost tipărite unele imagini ale genului satiric.

După proclamarea independenței Republicii Moldova, informații sumare privind diverse aspecte ale graficii satirice, printre care: expoziții și evenimente cultural-artistice organizate, activitatea artistică a unor graficieni caricaturiști și cea a unor asociații umoristico-satirice din țară au fost prezentate în unele articole ale publicațiilor *Timpul*, *Capitala*, *Ziarul de Gardă*, *Gazeta de Chișinău*, *Flux*, *NOI*, *Expresul (Ungheni)*, *Moldova*, *Satiricon*, *Panoramic-Art* și *Atelier* [18, 44, 45].

În **paragraful 1.2. – Aspecte fundamentale în constituirea imaginii satirice** – au fost analizate clasificările pe genuri ale graficii realizate de cercetătorii Boris Vipper, Andrei Goncarev, Mihail Kagan și Olga Freidenberg în vederea determinării hotarelor de gen ale graficii satirice în contextul artelor plastice. Astfel, alături de afiș și reproduceri, genul caricatural face parte din arta sintetică (sau sincretică), asemenea graficii de carte și de ziar [12, 13, 56]. Ocupând un loc aparte printre genurile artei vizuale, caricatura reliefează un context ideatic pluriform, accentuat artistic prin manifestarea plastică a pictorului în imagini ce oglindesc lumea înconjurătoare, inclusiv prin reprezentarea artistică a unui dialog dinamic al acestuia cu societatea. Analiza efectuată în baza surselor livrești a presupus identificarea faptului că în grafica satirică regăsim note de satiră, dar cel mai important – de umor [9]. Numai datorită legăturii lor strânse caricatura atinge efectul scontat. De regulă, umorul există într-o anumită măsură în desenul satiric la fel ca și în desenul umoristic – cea „seminție” satirică. Altfel spus, doar prin complementaritatea acestora, prin combinarea satirei și umorului este posibilă accentuarea eficacității și a expresivității caricaturii. De menționat, în afară de funcția sa estetică și cea de amuzament, grafica satirică este înzestrată cu diverse funcții socioculturale, precum: informative, educativ-formative, de divertisment, comentative, de polemizare, promovare și propagandă, demistificare, deidolatrizare, publicitare de promovare, simbolice [67] ș.a. Cu toate acestea, o lucrare grafică satirică „rezultă din reducerea a tot ce este inutil la o singură propoziție, frază, idee”, ca esență a unei situații, mesajul acesteia fiind sesizat ca un mesaj vizual, de sorginte simbolică, lingvistică (partea scrisă a mesajului), emblematică (parte integrantă a lucrării) și mixtă [66].

Din punctul de vedere al analizei tipologice, se fac remarcate câteva categorii distincte ale caricaturii: șarjele și portretele, caricatura casnică și cea socială, gluma, caricatura filosofică, politică, simbolică, festivă, fantastică și strip-ul. Specificăm, în contextul oricărei categorii a graficii satirice sunt abordate teme ca: frământări cotidiene, probleme ale societății (prețuri, șomaj ș.a.), relații politice, culturale și economice între oameni, trăsături morale și fizice ale oamenilor [60, 62]. Diversele teme tratate artistic, ca parte a actului comunicării multiplelor fațete ale vieții, sunt puse de către caricaturist în valoare prin multiple „procedee și figuri de stil” [67]. Printre acestea, se numără exersarea grotescului și exagerarea trăsăturilor fizice, alegoria, metafora, comparația, zoomorfia, anacronismul și reducerea [11, 20].

În **paragraful 1.3. – Istoricul evoluției graficii satirice** – sunt determinate trăsăturile caracteristice și destinația graficii satirice ce au fost identificate prin prisma studierii etapelor parcurse de acest gen al artelor plastice din cele mai vechi timpuri și până în prezent. În evoluția acestui gen, fiecare epocă sau perioadă a intervenit cu modificările sale contribuind astfel încât grafica satirică să se afirme treptat în calitatea sa de gen aparte al artelor plastice. Imaginile satirice își trag rădăcinile încă din Antichitate. Una din primele lucrări de acest gen apărute cu circa 7 000 de ani în urmă a fost reprodusă pe un papirus egiptean. Specific imaginilor satirice din Egiptul Antic este maniera distinctă de reprezentare a oamenilor în chip de animale – imagini zoomorfe. În Grecia Antică sunt frecvente scenele amuzante și cu tentă erotică, unde, de cele mai multe ori, este înfățișat grotesc și vesel zeul fertilității naturii și al senzualității iubirii – Priapos. De asemenea, pot fi întâlnite parodii pe seama mitului despre judecata lui Paris, precum și șarje la adresa lui Heracles, Aeneas și Zeus. În cultura Romei Antice imaginile satirice reflectau teme comice cu personaje ale căror forme se apropie de cele din statuile grotești. În Evul Mediu, satira și-a îndreptat arma împotriva duhurilor rele, demonilor și diavolului, fiind considerați principalii dușmani ai omenirii. Caricaturile erau reprezentate atât prin intermediul sculpturii, picturii, cât și prin imagini realizate în creion, cerneluri sau cu pana. În această perioadă, adesea regăsim utilizarea imaginii vulpii și a lupului, exersate în calitate de principale figuri satirice – figuri alegorice ale personajelor duhovnicești. Imaginile caricaturale ale Evului Mediu sunt pline de metafore și sensuri polivalente, prezentând particularități imorale și nerușinoase în ceea ce privește îmbrăcămintea, coafurile ș.a., reprezentând oglinda fidelă a timpului său. O schimbare radicală în alegerea simbolurilor caricaturale a avut loc în epoca Renașterii, în rezultat apărând imagini ale prostului, decorat cu clopoței, chip ce reprezintă slăbiciunile și viciile omenești. În aceeași perioadă imaginile caricaturale au fost înzestrate cu un atribut important – fiecare foaie grafică încetează să fie anonimă și capătă semnătura artistului ce a creat-o [63]. Artiștii notorii ai Renașterii care au practicat și grafica satirică au fost Hans Holbein, Leonardo da Vinci, Rafael, Tițian, Albrecht Dürer ș.a. Perioada mișcării revoluționare a dat naștere satirizării batjocoritoare față de modul de viață luxos și desfrânat al clericilor. Bunăoară, în Germania a circulat mult timp proverbul „Nu haina îl face pe călugăr”, proverb care a fost ilustrat de către artiștii plastici nu o singură dată. Răspândirea imaginilor satirice se efectua prin intermediul protestelor la care erau difuzate masele largi operele lui Lucas Cranach și Hans Holbein, care au pus bazele așa-numitei caricaturi politice [11, 63]. În secolul al XVI-lea, odată cu dezvoltarea tiparului și a gravurii, au început să se publice pliante și broșuri cu imagini satirice gravate, ce au permis răspândirea lor vastă în mediul social. Aceste pliante amuzante au reliefat într-o formă plastică „tăioasă” proteste împotriva Papei și clerului. Începând cu secolul al XVII-lea, la nivel teoretic, încep să apară primele definiții ale caricaturii și primele studii pe acest subiect, cazul lucrărilor contelui Mosini și cel al teoreticianului Filippo Baldinucci. În perioada vizată, au practicat caricatura personalități notorii precum Giovanni Battista Tiepolo, Stefano Della Bella, Jaques Callot, Cornelius Dusart și Gian Lorenzo Bernini [11, 63]. În secolul al XVII-lea, caricatura se caracterizează prin seriozitate, iar pentru a-i înțelege metaforele simbolice artiștii recurgeau la extinderea informației textuale. În secolul al XVIII-lea s-a remarcat Francis Grose, care a încercat să determine o serie de reguli ale caricaturii, descriindu-le în ediția *Rules for Drawing caricatures* (1788) [11]. Deja în secolul al XIX-lea caricatura a fost promovată prin intermediul litografiei, ce oferea condiții prielnice ca artistul caricaturist să devină și jurnalist. Imaginea era folosită pentru a influența mai multe pături sociale printr-un limbaj accesibil. În secolul al XX-lea, întregul parcurs al caricaturii a cunoscut o dezvoltare iminentă. În timpul Primului Război

Mondial și după acesta, caricatura politică a fost excesiv partizană, iar caricaturile în care se elucida războiul aveau tendința de a alina durerea umană. Caricatura din Rusia în primii ani ai secolului al XIX-lea este reprezentată de imaginile satirice ale artistului Aleksander Orłowski, iar în prima jumătate a secolului al XX-lea este reflectată în creația grupului Kukrâniksî [60, 64]. În România, genul caricatural apare concomitent cu emanciparea unei noi societăți la jumătatea secolului al XIX-lea. Sintagma „a face haz de necaz”, reflectând atitudini ironice și sarcastice, este una specifică artiștilor caricaturiști de la vremea respectivă, precum Francisc Șirato, Constantin Jiquid, Aristomene Murnu, Camil Ressu, Nicolae Tonitza ș.a. Pe paginile ziarului *Gura Satului* apar caricaturi pe teme politice, sociale și culturale, printre care se satiriza instituția căsătoriei, femeile și rolul lor în societate, defectele umane și proastele moravuri [19]. În secolul al XX-lea, în România, caricatura socială și mai cu seamă cea politică este exersată de John Cobar, Vladimir Al. Donescu, Ion Anestin ș.a. Foile grafice create în perioada menționată văd lumina tiparului pe paginile ziarelor *Adevărul*, *Porunca vremii*, *Lupta*, *Dreptatea*, *Scânteia* și *Națiunea*.

În vederea creării unei imagini de ansamblu a ambianței artistice a anilor 1945-1949, perioadă de început a practicării sporadice a graficii satirice în RSS Moldovenească după cel de-al Doilea Război Mondial, au fost examinate stenogramele Congreselor Uniunii Pictorilor din Moldova, procesele-verbale ale adunărilor conducerii Uniunii Pictorilor din Moldova, dosarele personale ale artiștilor plastici din Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova, precum și cataloagele expozițiilor republicane de artă desfășurate în perioada respectivă. Se remarcă puținele foi grafico-satirice create la sfârșitul anilor 40 ai secolului al XX-lea ce se înscriu în categoriile caricaturii cotidiene/sociale și caricaturii politice, reprezentând reflecții cu privire la politica internă și cea externă, unde anumiți politicieni și relații politice se dovedesc a fi sub lupa artiștilor caricaturiști Simion [Ziegfried] Polingher, Iurie Rumeanțev și Boris Șirokorad. Motivele tratate realist ale personajelor și ale obiectelor înconjurătoare poartă în imaginile satirice ale vremii o încărcătură simbolică și istorico-asociativă. Totodată se fac remarcate câteva lucrări grafice în care sunt valorificate scene din viața cotidiană, acestea având relatări anecdotice mărunte, dar și scene ce abordează subiecte politice și fapte ale actorilor politici de pe arena internațională. Imaginile satirice ale vremii apar de la caz la caz, o dată la câteva luni, pe paginile ziarelor *Moldova Socialistă* și *Tinerimea Moldovei*.

În **paragraful 1.4. – Concluzii la capitolul 1** – este prezentată o trecere în revistă a reperelor teoretice ca un important factor în studierea proceselor ce au determinat dezvoltarea graficii satirice.

Analiza surselor bibliografice de specialitate a permis identificarea terminologiei din domeniu, demarcarea tipologică, stabilirea poziției pe care o ocupă grafica satirică în registrul de clasificare a artelor frumoase și anume cea de artă sintetică (sincretică) din care fac parte genurile de grafică [12, 13, 56]. La nivel teoretic, primele definiții ale caricaturii și primele cercetări pe acest subiect își fac apariția începând cu secolul al XVII-lea, unde termenul este definit ca „perfetta deformità”. Ulterior, datorită contribuției teoreticianului Filippo Baldinucci, termenul este revizuit și pentru prima dată este inclus/publicat în *Dicționarul Academiei Italiene* din 1694, descris ca „un fel de desfrânare a imaginației” [11].

Studiul literaturii de specialitate din spațiul european a permis stabilirea faptului că este necesar de a analiza grafica satirică prin prisma specificului categoriilor acesteia, a diversității temelor abordate, a procedeelelor și figurilor de stil implicate în constituirea imaginii, a mesajului lingvistic și simbolic ce urmează a fi transmis publicului larg, a funcțiilor estetice și

socioculturale cu care este înzestrată opera umoristico-satirică. Procesul de creare, analiză și înțelegere a operelor graficii satirice necesită cunoștințe din diferite sfere și efort intelectual. Acestea depind de țara în care au fost create foile grafice, de personalitățile care le-au creat, de evenimentele socioculturale specifice mediului concret și de mijloacele de exprimare plastică exersate de către plasticieni.

În studiile monografice cu privire la arta plastică RSS Moldovenească și în cataloagele și pliantele expozițiilor ce reflectă arta anilor 45-90 ai secolului al XX-lea este reflectată foarte succint și doar parțial ambianța de constituire și manifestare a graficii satirice din deceniile respective, fiind prezentate unele informații sumare despre tendințele de dezvoltare ale acestui gen al artelor plastice. Studiarea izvoarelor bibliografice oglindește faptul că formarea graficii satirice din Republica Moldova s-a produs ca rezultat al influențelor graficii satirice din mai multe țări inclusiv Rusia, Ucraina și România.

În **Capitolul 2 – Particularități ale apariției și dezvoltării graficii satirice din RSS Moldovenească. Anii 1950-1990** – au fost identificate aspectele de ordin organizatoric (inclusiv expoziții), tematic și de plan ale Uniunii Artiștilor Plastici din RSSM prin intermediul analizei documentelor de arhivă (dosarele personale ale plasticienilor, procesele-verbale ale ședințelor secției grafică a UAP, stenogramele UAP). Segmentul temporal 1950-1990 reprezintă o perioadă în care RSS Moldovenească a evoluat în ambianța unui climat ideologic, social, economic și cultural distinct.

În **paragraful 2.1. – Grafica satirică în contextul manifestărilor culturale din perioada anilor 1950-1970** – sunt analizate mai multe activități expoziționale la care artiștii plastici se prezentau cu foi umoristico-satirice și manifestări artistice reflectate în presa scrisă a timpului. Opțiunile ideatice ale creației din perioada de referință aveau la bază metoda *realismului socialist*, ce își propunea să pună în lumină strânsa legătură dintre artă și masele populare, precum și reflectarea artistică a realității obiective în operele de artă [17, 26, 29, 47]. O contribuție importantă în popularizarea graficii satirice din perioada de timp supusă analizei a avut-o presa scrisă, care, începând cu anii 50 ai secolului al XX-lea, a mărit numărul de titluri editate, printre care *Scânteia Leninistă*, *Femeia Moldovei*, *Cultura Moldovei* și *Cultura*.

Cea mai răspândită categorie a graficii satirice de la începutul anilor 50 ai secolului trecut este caricatura politică, ce reprezintă o continuare a practicii specifice anilor '45-'50, atunci când unele pagini ale ziarelor erau suplinite cu lucrări semnate de Boris Șirokorad și Iurie Rumeanțev. Foile grafice de satiră politică ale acestor plasticieni au atras atenția prin ecoul artistic viu al evenimentelor ce se petreceau în lume, dar și prin forța conotațiilor semantice ale reprezentărilor monumentale ale formei tratate plastic prin intermediul diverselor particularități stilistice specifice caricaturii, precum cele de grotesc, de exagerare a formelor, inclusiv a metaforei etc.

Începând cu anul 1951, paginile revistelor *Femeia Moldovei* și *Scânteia Leninistă* constituie un teren favorabil pentru apariția și dezvoltarea caricaturii sociale (Boris Șirokorad, V. Savanciuc și Alexei Zenin) și a unei categorii numite „strip” (bandă desenată sau pagină de umor) (Boris Șirokorad, Alexei Grabco și Iacov Averbuh). Materialele ilustrative analizate demonstrează că unul dintre pictorii care s-a impus în mod special la categoria „bandă desenată” în RSS Moldovenească, cu începere din această perioadă, a fost Alexei Grabco. Se observă preocupările plasticianului pentru diversificarea stilistică a mijloacelor plastice de exprimare și interpretările compoziționale originale, fiind promovate astfel o nouă viziune și o nouă tendință artistică în grafica satirică a vremii.

Lansarea în anul 1958 a primei reviste specializate de satiră și umor *Chipăruș* a contribuit iminent la dezvoltarea caricaturii pe teritoriul RSS Moldovenești. În primul rând, grafica satirică capătă personalitate grație implicării artiștilor deja afirmați în alte genuri ale artelor plastice, pictori și graficieni care au aderat și la genul în cauză: Glebus Sainciuc [2, 48], Igor Vieru [3, 40, 54], Leonid Grigorașenco [6], Evgheni Merega, Iliia Bogdesco [50, 54], Alexandr Neforosov, Boris Brânzei, Valentina Rusu-Ciobanu, Filimon Hămuraru [39, 45] ș.a. În al doilea rând, atenția plasticienilor a fost concentrată pe un spectru vast de teme de natură socială, culturală, politică, religioasă, cotidiană. În acest context, caricatura socială răspundea obiectivelor planului de activitate al Uniunii Artiștilor Plastici din RSS Moldovenească și cerințelor cu privire la temele ce urmau a fi dezvoltate prin intermediul mijloacelor de expresie vizuală aprobate pentru sfârșitul anilor 50 ai secolului trecut: tema istorico-revoluționară, a industriei sovietice, a agriculturii sovietice, a științei și culturii, a aspectului transformat al Patriei, a vieții cotidiene sovietice și petrecerea timpului liber de către muncitori, a armatei sovietice protectoare/păzitoare a păcii, a luptei pentru pace în toată lumea ș.a. [1] Cât privește modalitatea de exprimare a conținutului foilor umoristico-satirice, s-a observat că, spre deosebire de cel de-al șaselea deceniu, perioadă când foile umoristico-satirice erau însoțite de text sub formă de descriere, versuri și rareori dialog, în cel de-al șaptelea deceniu, în calitate de mesaj lingvistic sunt utilizate și proverbele, zicalele sau versurile din cântece, frecvent exersate și în calitate de generator de idei pentru crearea imaginilor.

În perioada anilor 58-70 ai secolului al XX-lea se fac remarcăți, prin lucrări umoristico-satirice realizate în tuș, tempera sau acuarelă, plasticienii Vladimir Plențkovski, Filimon Hămuraru, Glebus Sainciuc, Igor Vieru, Iurie Rumeanțev, Ziegfried Polingher [5], Alexei Grabco, Boris Șirokorad, Nicolae Makarenko, Dumitru Trifan [27, 34, 53], Aron Ștarkman, Leonid Domnin, Gheorghe Vrabie [30], Iurie Canașin, R. Postică, Dumitru Todică, V. Gorin, A. Gladîșev, Isai Cârmu, Arcadie Antoseac [31], Emil Childescu [37], Nicolai Datii, Valentin Tico, Elena Rotaru, Alexei Sainciuc, A. Știrbu, Oleg Zemțov și Roland Vieru. Plasticienii reușesc să răspândească diferențiat noile orientări stilistice. În căutarea noilor efecte plastice și interpretări simbolice, dar și pentru a obține lucrări originale, pictorul Alexei Grabco apelează la narativitate [28]; plasticianul Leonid Domnin [51] implică din plin și dezvoltă continuu zoomorfia în calitate de promotor al mesajelor umoristico-satirice; Alexei Sainciuc [14, 49] folosește grafismele sonore în vederea promovării mesajelor simbolico-filosofice; Glebus Sainciuc practică și promovează o nouă categorie a graficii satirice numită „șarjă”, iar artistul Roland Vieru mizează pe forța de evocare a culorilor stridente și a colajului. Toate aceste tendințe au fost promovate în calitate de suflu novator pentru grafica satirică națională a timpului.

Ca urmare a examinării documentelor de arhivă, a dosarelor personale a plasticienilor și a cataloagelor expozițiilor, remarcăm prezența foilor umoristico-satirice în cadrul multiplelor expoziții ale vremii precum: *Expoziția de afiș, grafică de carte și de șevalet a anilor 1946-1951* (1951), *Expoziția lucrărilor artiștilor plastici ai Moldovei* (1951), *Expoziția de primăvară a lucrărilor artiștilor plastici ai Moldovei* (1952), *Expoziția unională jubiliară dedicată jubileului de 40 de ani ai Marelui Octombrie* (1958), *Expoziția de pictură, sculptură, grafică și artă decorativă consacrată Congresului XXI al PCUS* (1959), *Expoziția de artă plastică moldovenească de la Moscova* (1960), *Expoziția Republicană de Arte Plastice* din Chișinău, *Cea de-a doua Expoziție unională Kiev-Moscova-Lvov* (1962-1963), *Expoziția Republicană de Arte Plastice* din Chișinău (1963), *Expoziția desenelor satirice din revistele „Krokodil” și „Chipăruș”* din Chișinău (1963), *Expoziția aniversară de arte plastice dedicată celor 40 de ani*

ai RSSM și ai Partidului Comunist al Moldovei (1924-1964) (1965), *Expoziția republicană a tineretului (desene satirice)* din Chișinău (1966), *Expoziția cu genericul Оружием смеха*, Chișinău (1966), *Prima expoziție republicană de artă a tineretului* (1966), *Expoziția zonală de caricatură* din Tallinn (1967), *Expoziția zonală de caricatură* din Kiev (1968), *Expoziția dedicată celor 50 de ani ai Marii Revoluții Socialiste din Octombrie*, Chișinău (1967) și *Expoziția cu genericul „La paza păcii” din Chișinău* (1968). Grație inaugurării multiplelor expoziții care au contribuit la dezvoltarea graficii satirice, plasticienii au reușit să sporească diapazonul căutărilor artistice specifice genului caricatural. Datorită interesului sporit al plasticienilor față de acest gen, inovațiile produse în grafica satirică și interesele socioculturale distincte ale perioadei vizate au propulsat grafica satirică spre manifestarea largă în ambianța artistică a anilor 50-70 ai secolului al XX-lea.

În **paragraful 2.2. – Concepții plastice în grafica satirică din perioada 1971-1990** – se menționează că în perioada examinată, concomitent cu paradigmele realiste de constituire a imaginii umoristico-satirice, tot mai frecvent sunt explorate valențe asistate de alegorie, metaforă, simbol și parabolă – mijloace plastice ce conlucrează major cu subiectul literar [4, 26, 52]. Registrul tematic propus de Uniunea Artiștilor Plastici din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească nu mai este strict necesar de a fi urmat în procesul de elaborare a foilor umoristico-satirice, fapt ce a favorizat dezvăluirea potențialului creativ al tinerei generații de caricaturiști, absolvenți ai instituțiilor superioare de învățământ artistic din republicile fostei URSS. În rezultatul acestor schimbări, plasticienii s-au bucurat de libertate în ceea ce privește selectarea temelor de creație. Din punctul de vedere al limbajului de realizare a imaginilor se observă o implicare amplă a principiului exagerării, distorsionării și a celui grotesc.

Cu începere din cea de-a doua jumătate a anilor 1970, ziarele *Moldova Socialistă*, *Вечерний Кишинев*, *Tânărul Leninist*, *Moldova*, *Chișinău* și revistele *Кодры*, *Tribuna* și *Chipăruș*, săptămânalul *Literatura și Arta* devin promotori activi ai graficii satirice, evidențiindu-se șarjele realizate de Glebus Sainciuc [2].

Specific anilor 1971-1980 este prezența multiplelor foi satirice în paginile ziarului *Tinerimea Moldovei* ale graficienilor Alexei Grobco, Nicolai Datii, Nicolae Makarenko și E. Televco, ce prezintă într-o manieră inedită de sorginte umoristică și ironică o nouă temă – sportul și educația fizică. În aceste imagini sunt utilizate sporadic diverse elemente cu un accentuat substrat simbolic, printre care pedestalul cu cele trei locuri câștigătoare, care pun în valoare viciile umane precum invidia, îngâmfarea, trufia, răutatea, fie unele situații comice.

În perioada de referință, plasticienii Anatolie Merzlikin, Ion Mîțu, Mihail Gherman, Alexei Grabco, Iurie Rumeanțev, Aurel Guțu și Dumitru Trifan [53] creează soluții originale de tratare artistică a situațiilor din viața cotidiană într-o manieră umoristică și satirică. Caricaturile acestora erau găzduite în anul 1979 de săptămânalul *Literatura și Arta*. Prin metode plastice laconice, aceștia au creat foi grafice pe teme culturale ce evidențiază unele situații absurde sau ridicole, având drept teme principale muzeele, operele de artă, sculpturile antice, sălile de spectacol ș.a., ce constituie aspectele novatoare ale perioadei examinate din punct de vedere tematic, simbolic și morfologic. În aceste lucrări, personajele, coloritul și uneori colajul devin adesea mijloace relativ autonome de exprimare a mesajelor.

În cel de-al nouălea deceniu, un interes deosebit prezintă creația unei noi generații de plasticieni tineri, precum Ion Migali, Ion Mîțu și Sergiu Tomșa, promotori ai unei noi tendințe în grafica satirică, cea de a atenua (estompa) trăsăturile portretistice ale personajelor în perspectiva evidențierii diverselor aspecte ale lumii înconjurătoare. Astfel, prin analiza lucrărilor de grafică

satirică create în perioada vizată s-a constatat că în caricaturile ce presupuneau anterior promovarea unui subtext cu o anumită doză existențială se implicau frecvent expresii și valențe ale așa-numitei ironii „tragice” care făcea ca toate scopurile și eforturile individului să fie percepute ca fiind fictive, iluzorii.

Prin căutărilor morfologice, sintactice, stilistice și interpretarea axiologică a acestora, creația plasticienilor care au practicat grafica satirică în aceste decenii reflectă ironic, sarcastic, filosofic și umoristic realitatea cu problemele ei, cu viciile și metehnele oamenilor. Anume această etapă din evoluția graficii satirice cuprinsă între anii 1971 și 1990, confirmată de continuarea dezvoltării domeniului caricatural al plasticienilor care s-au manifestat inclusiv în deceniile anterioare, marchează apogeul evoluției graficii satirice naționale.

În **paragraful 2.3. – Concluzii la capitolul 2** – sunt prezentate rezultatele cercetării graficii satirice din perioada anilor 1950-1990.

Grafica satirică din RSS Moldovenească din perioada de referință se dezvoltă în ambianța social-politică și culturală specifică artelor din URSS. Acest domeniu continuă platformele ideatice și cele artistice trasate de Uniunea Artiștilor Plastici în cea de-a doua jumătate a anilor 1940, prin care a avut loc promovarea metodei realismului socialist. Promovând strânsa legătură dintre arte și masele populare prin oglindirea artistică a realității înconjurătoare, metoda realismului socialist a influențat modul de creare a imaginii și în lucrările graficii satirice din perioada examinată.

Generalizând rezultatele analizei din acest capitol, concluzionăm că, începând cu anul 1950 și până la sfârșitul anului 1990, grafica satirică din RSS Moldovenească a cunoscut o evoluție ascendentă și prolifică, parcurgând trei etape semnificative: prima etapă – anii 1950-1957; cea de-a doua etapă – 1958-1970; cea de-a treia etapă – 1971-1990. În aceste trei etape s-a conturat și s-a dezvoltat consecvent grafica satirică ca gen aparte de artă, s-a diversificat sub aspect tipologic, a cunoscut o dezvoltare a mijloacelor plastice specifice domeniului dat și o implicare variată a figurilor de stil în construcția imaginii.

Grafica satirică din prima perioadă, anii 1950-1957, s-a caracterizat printr-o dezvoltare lentă fără a se evidenția în ambianța culturală a vremii. Această perioadă se distinge prin faptul că un grup mic de artiști creează caricaturi într-un număr limitat predestinate ziarelor republicane. Imaginile satirice din categoriile de caricatură politică și glumă reflectau actualitățile politice și pe cele sociale.

În cea de-a doua perioadă, anii 1958-1970, se atestă o îmbogățire considerabilă a paletelor stilistice. Sunt elaborate noi procedee de limbaj plastic, prin care tendințele lapidare de constituire a imaginii conlucrează eficient cu opțiunile de amplificare a expresiilor plastice. Datorită exersării diverselor metode de structurare compozițională, de implicare a culorii, de exersare a simbolului, metaforei și zoomorfiei în procesul de reprezentare complexă a mesajului, plasticienii își demonstrează atitudinea față de realitatea înconjurătoare. Caricaturile acestei perioade nu „lovesc” brutal, nu sunt „gălăgioase”, nu biciuiesc furios, ci râd liniștit și sarcastic de plăgile și derapajele morale din societate, chemând la meditații asupra comportamentului uman. În contextul social, politic și economic existent la vremea respectivă, artiștii prin intermediul presei scrise, a caricaturii de tip glumă, a caricaturii politice și a celei sociale și-au propus drept scop demascarea unor vicii din societate precum pălăvrăgeala, lingușeala, trândăvia ș.a. Foile grafice umoristico-satirice ale vremii erau orientate să joace un rol esențial în procesul de educare a populației. În perioada cercetată grafica satirică este prezentă și în cadrul expozițiilor cu caracter tematic. Fiind planificate de Uniunea Artiștilor Plastici din RSS

Moldovenească, acestea au constituit un factor care a contribuit la dezvoltarea ulterioară favorabilă a domeniului.

În anii 1970 se conturează tot mai frecvent tendința pictorilor de a crea lucrări în care se promovează diverse aspecte de actualitate. Printre acestea se numără frumusețea orașului reconstituit, tehnica nouă, stația de mașini și tractoare, agronomul în câmp, diverse sărbători, educarea copiilor, utilizarea electricității, activitatea colhozurilor ș.a. Astfel, în multiple foi umoristico-satirice ale vremii s-a făcut resimțit faptul că pictorii au criticat și chiar au parodiat acțiunile multora dintre cetățenii de rând, denunțând, blamând, demascând și satirizând unele practici rușinoase, incompatibile cu esența umană a unor funcționari publici, contestând adesea și discursurile publice nechibzuite. Plasticienii experimentează cu limbajul simbolic, cel metaforic și alegoric, acordând atenție sporită și îmbinării tehnicilor artistice de realizare plastică a imaginii.

În cea de-a treia perioadă, anii 1971-1990, grafica satirică din RSS Moldovenească continuă să se dezvolte în contextul proceselor artistice din URSS, totodată absoarbe unele particularități ale artei satirice europene. Dacă creația celui de-al șaptelea deceniu se caracterizează prin persistența largă în imagine a conceptului narativ și a ironiei „romantice”, în deceniul al optulea narativul este substituit pe larg de ironia „tragică”. Studiind perioada, constatăm că schimbările ce s-au produs la nivel teoretic și de constituire a imaginii satirice au fost influențate de schimbul de experiență acumulat de către pictori în contactul nemijlocit cu imagini ale operelor satirice din rubrica intitulată „Umor străin” a revistei de satiră și umor *Chipăruș* și a ziarului *Tinerimea Moldovei*. Datorită abonării plasticienilor la diverse reviste de satiră și umor de peste hotare, printre acestea fiind revista cubaneză *Pa'lante*, revista poloneză *Szpilki*, revista germană *Der Spiegel*, se diversifică principiile artistice de constituire a imaginii, promovându-se expresii stilistice novatoare. Prin urmare, imaginile satirice se îmbogățesc cu mesaje inedite.

În perioada analizată au văzut lumina tiparului câteva albume cu caricaturi, precum *Aventurile lui Trică și Ciupică* (1960), *Noile aventuri ale lui Trică și Ciupică* (1963), *Caricaturi* (1970), *99 desene umoristice* (1980), *Mozaic hazliu* (1982), *În glumă și... fără glumă* (1988), *Gard în gard* (1990), *Caricaturi* (1990), care au impulsionat la rândul lor dezvoltarea graficii satirice de mai apoi.

Analiza evoluției graficii satirice din cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea reliefează faptul că perioada vizată a fost propice pentru dezvoltarea genului respectiv și pentru crearea unor opere originale.

În Capitolul 3 – Procese artistice și evoluția imaginii umoristico-satirice în grafica satirică din Republica Moldova. Anii 1991-2015 – sunt reliefate particularitățile distinctive ale perioadei supuse examinării, fiind analizate expozițiile, manifestările culturale și publicațiile care au pus în lumină opere deosebite de cele din perioada deceniilor anterioare prin diversitatea și originalitatea temelor, stilistica acestora, precum și noile principii și tehnici de constituire a compozițiilor umoristico-satirice înzestrate cu semnificații sofisticate complexe, simbolico-metaforice, simbolico-fantasmagorice. Sunt analizate operele caricaturale ale plasticienilor: Valeriu Ionițoi, Ion Migali, Natalia Bahcevan, Vasile Tulba, Iurie Simac, Alexandru Bobîr, Alex Dimitrov, Margareta Chițcatfi, Sergiu Tomșa, Isai Cârmu, Sergiu Puică, Grigore Puică, Ștefan Agachi, Mihai Șeremet, Iurii Cebotari, Valeriu Podborschi, Mihai Mireanu, Mihai Ciubotaru, Vitalie Cușnir, Valeriu Curtu [44], Ion Mîțu, Victor Crudu, Alexandru Plăcintă ș.a.

În paginile **paragrafului 3.1. – Particularități ale imaginii în grafica satirică din perioada 1991-2000** – sunt supuse analizei lucrările grafice ale artiștilor plastici care abordau tema libertății, limbii vorbite, corupției, orientărilor geopolitice, derapajelor morale din societate ș.a., îndreptate spre trezirea conștiinței naționale, curățarea de prejudecăți și vicii omenești incompatibile cu esența condiției umane. Una dintre trăsăturile caracteristice ale anilor 1991-2000 o constituie faptul că pictorii surprind momente mai „deochete” și aduc în vizorul cititorilor personaje mai dezinvolve. În această perioadă, pentru care sunt specifice multiple căutări stilistice, este caracteristică apariția foilor grafice în care se promovează imaginea-simbol grație caracteristicilor inedite ale tipajului antropomorf unde corpul uman este reprezentat realist, iar trăsăturile faciale exagerate sunt generalizate, adesea grotești. În imaginile satirico-ironice sarcina estetică și informativă o deține linia, iar încărcătura simbolică sau metaforică o deține pata tonală sau culoarea, ultima ocupând suprafețe reduse în cadrul compozițional.

Imaginile create de către pictorul Mihai Ciubotaru, în prima jumătate a anilor 1990, oglindesc realitatea, transpunând-o plastic prin intermediul unor formule artistice, prin care alegoriei și fantasticului li se oferă prioritate. Motivele ce stau la baza imaginilor depășesc sensul propriu al acestora și se conectează la conjuncturi neobișnuite, ce îl transferă pe consumatorul de artă într-o lume fabuloasă, plină de sensuri originale cu prilej de cugetare filosofică. Sonoritatea expresiilor estetice și arealul semantic al imaginilor create de către artist sunt susținute, pe de o parte, de liniile mlădioase și densitatea acestora în foaie, pe de altă parte, de petele tonale armonioase.

În perioada respectivă merită remarcată și creația artistului Iurie Simac, care apelează la distorsionarea formei sau la anacronism pentru a promova valențe cu un pronunțat mesaj sarcastic. În calitate de mijloace esențiale de limbaj pictorul exersează major expresia și mesajul generat de culoare, linie de contur și hașură îndreptate spre evidențierea nuanțării tonale, redarea facturii obiectelor și promovarea mesajului.

În limitele cronologice menționate, plasticianul Dumitru Trifan continuă să promoveze cu vervă propria imaginație plină de entuziasm prin formule plastice de sorginte poetică pe paginile săptămânalului *Literatura și Arta*. Iar șarjele semnate de pictorul Glebus Sainciuc continuă să vadă lumina tiparului pe paginile edițiilor periodice *Lanternă magică*, *Tribuna* și *Mesagerul*. În șarjele plasticianului petele tonale ce suplinesc configurația liniară a formei motivului sunt prezentate de către artist mai larg și mai expresiv comparativ cu anii precedenți.

Tot în acești ani încep să-și facă apariția ediții de carte cu epigrame ale căror autori sunt aceeași creatori de ilustrații satirice. Spre exemplu, poezii și caricaturistii Ștefan Agachi și Grigore Puică, apelând de cele mai multe ori la metaforă, alteori la zoomorfie sau comparație, creează imagini grafice satirice ce însoțesc catrenele umoristice ale artiștilor. Imaginile sunt tratate prin intermediul unui limbaj plastic concis și lapidar, fiind caracterizat de linia fină trasată liber.

Considerăm un nou aport în evoluția graficii satirice faptul că la 1 aprilie 1999 revista de satiră și divertisment *Constelația Post-Scriptum* face să fuzioneze organic în paginile sale conținutul ideatic al aforismelor, epigramelor și textelor umoristico-satirice ale autorilor de pe ambele maluri ale Prutului cu cel compozițional și tematic al imaginilor satirice semnate de artiștii plastici Alexei Grabco, Valeriu Curtu, Boris Leonov și Ion Mîțu. Revista a favorizat promovarea maestrilor-plasticieni de satiră și umor ale căror opere, atât în formă de text, cât și în formă grafică, constituie creații novatoare în arta vremii.

În **paragraful 3.2. – Schimbări de paradigmă artistică în grafica satirică din perioada 2001-2015** – sunt reliefate particularitățile graficii satirice din Republica Moldova în perioada vizată. Începând cu anul 2001, caricatura continuă să apară frecvent pe paginile ziarelor sau ca grafică

însoțitoare pentru edițiile de carte ce conțin aforisme, epigrame și ghicitori. Adesea, caricatura se naște din jocurile întreprinse de către creatori, cu penița sau cu stiloul digital.

În perioada examinată, artiștii Grigore Puică, Sergiu Tomșa și Ion Mîțu, prin caricatura socială și cea politică și a mesajului generat de imagine, completează stilistic și semantic arealul satiric al vremii cu noi viziuni asupra universului ideatic. Sub aspect morfologico-sintactic al limbajului vizual, opera acestora este axată pe relația armonioasă între punct, linie și culoare. Caricaturile pictorului Mihai Mireanu se remarcă prin îmbinarea multiplelor aparențe de natură fantasmagorică concertate plastic în baza unui algoritm de sinteză a valențelor alegorice și simbolice cu evenimente din viața cotidiană. Unele imagini ale artistului sunt prezentate într-o manieră apropiată de cea specifică compozițiilor fractale, iar altele – prin intermediul unor compoziții și realizări plastice preponderent decorative.

Numeroase imagini satirice create în anii 2001-2002 erau axate pe lupta cu derapajele sociale și au servit drept material ilustrativ cu funcție educativă pentru noile apariții editoriale precum revista de satiră și umor *Pardon* (2002), ziarul *Cucu* (2002), *Satiricon* – suplimentul literar artistic de satiră și umor al revistei *Atelier*.

La începutul anilor 2000, pe paginile ziarului *Jurnal de Chișinău*, în cadrul rubricii „Colțul negru cu Vitalie Cușnir”, s-a evidențiat plasticianul Vitalie Cușnir. Artistul, la fel ca și Margareta Chițcatii, a promovat caricatura umoristică cu valențe sinistre ca fenomen creativ distinctiv, remarcându-se prin concentrare de simboluri și arhetipuri cu multiple semnificații tăioase. Prin intermediul acestei categorii aparte a caricaturii artiștii menționați reușesc să se evidențieze la expozițiile internaționale și chiar să ocupe locuri de frunte, fapt ce contribuie la promovarea graficii satirice naționale pe arena internațională.

Specific primului deceniu al secolului al XXI-lea este și utilizarea mesajului textual al caricaturilor reprezentat plastic sub formă de dialog ca parte componentă a imaginii. În cazul de față, textului îi este acordată o suprafață specială, marcată, numită „bulă de dialog” sau „bulă de vorbire”, orientată spre gura sau silueta personajelor ce acompaniază semantic imaginea. Adesea, plasticienii Alex Dimitrov, Victor Crudu, Sergiu Puică, Serghei Samsonov, Valeriu Ionițoi, Ion Mîțu, Ion Migali și Margareta Chițcatii utilizează bulele de vorbire imitând un nor cu coadă punctată sau pe cele rectangulare cu coadă de tip cioc.

Marcantă pentru domeniul caricatural din Republica Moldova este data de 12 iunie 2003, atunci când a fost fondată *Asociația Caricaturiştilor din Republica Moldova* în frunte cu Margareta Chițcatii. Scopul asociației era promovarea graficii umoristico-satirice din țară, colaborarea cu mass-media, organizarea de expoziții și concursuri, precum și promovarea drepturilor de autor. În acest context, la fel de important este și anul 2004, atunci când a fost creat *Clubul Caricaturiştilor din Republica Moldova „Sentus”* (lat. spinos), filiala regională a Organizației Mondiale a Caricaturiştilor din Europa Centrală și de Sud „Cartoonists Rights Network”. Cât privește promovarea și dezvoltarea graficii satirice, se reliefează deschiderea de către Asociația Caricaturiştilor din Republica Moldova în colaborare cu Ministerul Culturii și Turismului, la 16 decembrie 2005, în una dintre sălile Muzeului Național de Istorie a Moldovei a Festivalului-Concurs Internațional al Caricaturiştilor „Capricios”, ediția I. Pentru acest festival-concurs au manifestat interes caricaturiști din 36 de țări și desfășurarea lui a contribuit la deschiderea multiplelor perspective pentru artiștii plastici din breaslă. Ca urmare a acestui concurs cu tematica principală – *telefonie mobilă*, mai mulți plasticieni din Republica Moldova au selectat diverse motive și au creat imagini umoristico-satirice în care sunt relatate, într-o formulă ironică, schimbările din viața omului în era tehnologiilor informaționale.

În prima jumătate a primului deceniu al secolului al XXI-lea, un rol important îl joacă găsirea de sine stătătoare din partea artiștilor plastici de oportunități de afirmare profesională în domeniul graficii satirice atât pe plan național, cât și internațional. Este de menționat prezența în galeria online Cartoon World News a operelor caricaturiştilor Victor Crudu, Alex Dimitrov, Valeriu Curtu și Margareta Chițcații. Lucrările grafice ale acestor artiști sunt asemeni unei veritabile enciclopedii ilustrate a metehnelor și a obișnuințelor poporului nostru, particularități prezentate lumii întregi prin profunzimea mesajului promovat prin intermediul fie a liniei, a petei tonale sau a culorilor, fie a figurilor de stil, precum metafora, alegoria, comparația sau anacronismul. Datorită implicării active pe arena internațională, caricaturişti din Republica Moldova promovează activ integrarea operelor umoristico-satirice în cultura universală.

Deși în cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea a existat și a fost dezvoltată categoria graficii satirice numită „șarjă”, în special de către pictorul Glebus Sainciuc, la începutul secolului al XXI-lea se atestă o apariție tot mai frecventă a șarjei în creația artiștilor Alexandru Plăcintă, Sergiu Puică, Iurii Cebotari, Valeriu Podborschi, Mihai Șeremet, Margareta Chițcații ș.a. Astfel, în afară de șarja de tip portret, se conturează noi tipuri: cea narativă, de grup, de obiect și cu animale.

La începutul secolului al XXI-lea, pe modalitatea de răspândire și popularizare a caricaturii și-a pus amprenta era digitală [16]. Astfel, mai multe ziare printre care *Gazeta de Sud*, *Jurnal de Chișinău*, *Ziarul de Gardă*, *Flux*, *Expresul* (Ungheni) și-au lansat cu regularitate pe paginile sale web lucrări umoristico-satirice. Artiștii caricaturişti Sergiu Puică, Alex Dimitrov, Valeriu Curtu, Alexandru Plăcintă, Margareta Chițcații ș.a. au însușit cu rapiditate instrumentele oferite de soft-urile specializate și au generat caricaturi impresionante prin complexitatea compozițiilor, expresiile personajelor și coloritul delicat.

În paragraful 3.3. – Concluzii la capitolul 3 – sunt reliefate procesele socioculturale ce s-au derulat după proclamarea independenței Republicii Moldova, datele istoriografice cu privire la constituirea entităților creative din domeniul graficii satirice, informațiile din presa scrisă, fiind analizate operele umoristico-satirice create în perioada anilor 1991-2015.

În noul climat politic, social, cultural și economic, apărut după proclamarea independenței Republicii Moldova în anul 1991, s-au produs schimbări la nivel editorial-poligrafic care au favorizat promovarea unor noi valențe de realizare plastică a concepțiilor artistice. Libertatea de exprimare a oferit posibilitatea de diversificare a arealului tematic prin includerea în imagini a unor motive ce vizau călătorii, boli sexual transmisibile, liderismul femeilor, telefonია mobilă, corupția, sistemul judecătoresc, viața privată a oamenilor de rând ș.a. În perioada respectivă se evidențiază tendințe de elaborare a caricaturilor prin exersarea largă a unui spectru vast de mijloace plastice capabile să asigure conotații acompaniate de simboluri de sorginte fabuloasă sau simboluri tratate în spirit filosofic. Acestea au contribuit la transformări ale imaginii umoristico-satirice, îmbogățind genul examinat cu noi valențe estetice și semantice.

La evoluția graficii satirice din ultimul deceniu al secolului al XX-lea au contribuit două generații de artiști. Prima generație, formată din plasticieni veterani, a căror activitate în domeniu este legată de tradițiile dezvoltării graficii satirice din republică, include nume notorii, precum Iurie Rumeanțev, Leonid Domnin, Glebus Sainciuc și Alexei Grabco. Cea de-a doua generație, formată din artiști tineri, este concentrată pe multiple experimente și pe promovarea unui spectru tematic, sintactic și morfologic mai larg, avându-i ca reprezentanți pe Sergiu Puică, Ion Mîțu, Alexandru Plăcintă, Alex Dimitrov, Iurii Cebotari, Ștefan Agachi, Grigore Puică ș.a.

Întrucât grafica satirică este promovată pe parcursul deceniului menționat, adesea prin intermediul ziarelor, modalitatea de interpretare plastică a motivelor suferă modificări și este adaptată la particularitățile tehnologice de reproducere în serie a ziarelor. Astfel, prezentarea grafică a subiectelor operelor satirice se caracterizează prin exersarea lapidară, „bine ținută” a liniei și prin laconismul formei (Ion Mîțu, Margareta Chițcatîi, Natalia Bahcevan, Valeriu Ionițoi, Boris Leonov, Nicolae Moisei). Cu toate acestea, continuă să fie elaborate motive simbolice prin simbioza structural-compozițională a liniei cu pata tonală sau cea cromatică (Sergiu Tomșa, Grigore Puică, Ștefan Agachi, Mihai Ciubotaru, Valeriu Curtu).

În perioada supusă examinării se atestă tendințe de exersare tot mai frecventă a figurilor de stil – comparația și anacronismul. Imaginea satirică, prin chiar modul de structurare compozițională și operare sintactică cu mijloacele plastice, intrigă, îndeamnă sau ispitește iubitorii de caricatură să pătrundă în subtilitățile subiectelor valorificate.

Grafica satirică din intervalul temporal investigat este înzestrată cu profunde valențe meditative și conceptual-filosofice, fiind promovate prin intermediul manierelor stilistice individuale ale plasticienilor. Evoluția genului caricatural din perioada 1991-2015 este marcată de activitatea prolifică a artiștilor Ion Mîțu, Victor Crudu, Margareta Chițcatîi, Sergiu Puică, Grigore Puică, Ștefan Agachi, Alex Dimitrov ș.a.

În perioada supusă analizei are loc îmbogățirea paletii stilistice a creatorilor, fapt ce a contribuit la elaborarea de noi procedee de limbaj plastic. Experimentele cu noile valențe semantico-simbolice au determinat diversificarea categoriilor de grafică satirică. În acest context, remarcăm că un număr restrâns de pictori reprezintă prin intermediul graficii satirice manifestări ale esențelor întunecoase ale unor indivizi din societate (Margareta Chițcatîi, Mihai Mireanu, Vitalie Cușnir).

O evoluție spectaculoasă în perioada respectivă a cunoscut șarja în calitate de categorie satirică aparte. Aceasta a fost exersată pe larg de către pictorul Glebus Sainciuc, dar și de noua generație de artiști, printre care Mihai Șeremet, Margareta Chițcatîi, Sergiu Puică, Alexandru Plăcintă, Valeriu Podborschi, Iurii Cibotari. În calitate de particularități specifice ale creației din această categorie a genului caricatural este de menționat faptul că Mihai Șeremet în operele sale exersează, asemănător lui Glebus Sainciuc, preponderent linia în calitate de mijloc de expresie artistică, iar plasticienii Valeriu Podborschi, Margareta Chițcatîi și Sergiu Puică valorifică culoarea în reprezentarea spațială a formei modelului și a emoțiilor. La rândul său, artistul Iurii Cibotari utilizează pe larg în modelarea formei personajului expresiile estetice ale semitonurilor acromatice, diversificând major compoziția imaginii prin implicarea alăturată a motivului central, a secvențelor obiectuale ce descriu activitatea personajului. Pictorul Sergiu Puică, prin practicarea novatoare a mijloacelor computerizate de constituire a imaginii, reușește să atingă expresii estetice și conotații profunde prin care detaliile particularităților antropomorfe contribuie la promovarea artistică a trăsăturilor de caracter ale personajelor.

Un rol important în diversificarea, amplificarea și aprofundarea expresiei plastice și a mesajului foilor umoristico-satirice l-au jucat operele create de Ion Mîțu, Valeriu Curtu, Sergiu Puică, Alex Dimitrov și Margareta Chițcatîi. În perioada de referință, plasticienii în cauză s-au impus prin înzestrarea compoziției imaginii cu valențe simbolico-embematice, reliefate prin intermediul metamorfozelor plastice ale diverselor figuri de stil.

La consolidarea procesului creativ din domeniul graficii satirice a contribuit fondarea în anul 2003 a Asociației Caricaturiştilor din Republica Moldova în frunte cu Margareta Chițcatîi, iar în anul 2004 – a Clubului Caricaturiştilor din Republica Moldova „Sentus”. În rezultatul

constituirii entităților culturale menționate, creația artiștilor plastici Alexei Dimitrov, Margareta Chițcatii și Victor Crudu este receptată de publicul larg și la nivel mondial, operele acestora fiind postate pe pagina oficială de internet a Organizației Mondiale a Caricaturiștilor din Europa Centrală și de Sud „Cartoonists Rights Network”. Fiind activi prin participarea la diverse concursuri și festivaluri internaționale și ocupând locuri de frunte, artiștii nominalizați au contribuit la promovarea creației satirice din Republica Moldova peste hotarele țării.

În comparație cu etapele precedente ale evoluției graficii satirice, în ultimul deceniu al secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea se produc mutații de ordin tematic, sintactic și axiologic, astfel încât imaginea satirică diferă atât prin ascutimea abordării artistice a realității, cât și prin modul de operare cu mijloacele plastice antrenate în reprezentarea noilor vicii ale societății.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

În baza studierii literaturii de specialitate, a documentelor de arhivă, a manifestărilor culturale și a examinării operelor plasticienilor au fost reliefate mai multe aspecte care, introduse în circuitul științific, pot contribui la extinderea arealului informativ privitor la evoluția și particularitățile graficii satirice din Republica Moldova. Printre acestea, se numără trăsăturile specifice fiecărei etape de dezvoltare, impactul ambiental al interferențelor culturale, politice și sociale asupra evoluției branșei, manifestările culturale de promovare a genului examinat, principalele categorii și funcții ale graficii satirice dezvoltate de către plasticienii autohtoni în operele acestora.

Analiza multiaspectuală a graficii satirice din Republica Moldova a contribuit la formularea **următoarelor concluzii:**

1. Grafica satirică din Republica Moldova a fost studiată insuficient de către cercetătorii din domeniu, fiind reflectate doar unele aspecte singulare cu privire la un număr limitat de opere ale unor artiști plastici, în special ale celor care au practicat genul dat în perioada 1945-1960. În contextul celor relatate, ne-a revenit sarcina de a scoate în lumină calea dezvoltării și particularitățile evolutive ale imaginii graficii satirice din perioada 1950-2015.

2. Evoluția graficii satirice din a doua jumătate a secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea a fost analizată din perspectiva elucidării bazei morfologice, a particularităților sintactice, a figurilor de stil (alegorie, comparație, metaforă, hiperbolă ș.a.) utilizate de către plasticieni în vederea obținerii unor compoziții clare, laconice și estetic expresive, a mijloacelor de expresie (punctul, linia, culoarea, pata tonală), a esenței mesajelor transmise (sociale, politice, educative ș.a.), dar și a particularităților stilistice individuale ale fiecărui artist plastic care a profesat genul caricatural. Analiza arealului sintactico-semantic al imaginilor a înlesnit tălmăcirea mesajelor generate de compoziția operelor.

3. Pentru anii 50-57 ai secolului al XX-lea este caracteristică dezvoltarea și promovarea unor asemenea categorii de caricatură precum cea politică, de tip glumă și, în unele cazuri, de bandă desenată. Artiștii plastici Boris Șirokorad, Iurie Rumeanțev, Alexei Grabco și Alexei Zenin, combinând armonios principiile graficii satirice cu cele ale graficii de carte și afișe, au contribuit la diversificarea expresiilor generate de foile umoristico-satirice. Mesajele foilor grafice politice erau promovate pe larg de către plasticieni prin intermediul metaforei și al simbolurilor. În același timp, mesajele cu rol educativ ale caricaturilor de tip glumă au fost reliefate prin intermediul principiului grotesc de constituire a formelor. Caracteristică pentru perioada analizată este apariția, de la caz la

caz, a caricaturilor pe paginile unui număr limitat de ediții periodice, precum ziarele *Moldova socialistă*, *Tinerimea Moldovei* și revista *Scînteia Leninistă*.

4. În evoluția graficii satirice din Republica Moldova anul 1958 este de importanță majoră, dat fiind faptul că a fost lansată revista specializată de satiră și umor *Chipăruș*. Datorită apariției acestei publicații, se atestă un interes sporit din partea unui număr mult mai mare de plasticieni care au dorit să se afirme artistic prin intermediul graficii satirice. Printre aceștia se regăsesc Igor Vieru, Leonid Domnin, Ilia Bogdesco, Vladimir Plențkovski, Nicolae Makarenko, Evgheni Merega, Iacov Averbuh, Simion [Ziegfried] Polingher, Glebus Sainciuc, Valentina Rusu-Ciobanu, Leonid Grigorașenco, Boris Brânzei, Alexandr Neforosov, Liviu Vieru, Gheorghe Dumitriu, Filimon Hămuraru, Aron Ștarkman ș.a. Odată cu apariția ediției periodice *Chipăruș*, s-a lărgit arealul tematic al operelor satirice, s-au schimbat modalitățile de orchestrare a elementelor compoziționale ale imaginii. Aceste schimbări s-au produs în funcție de caracterul evenimentelor sociale, culturale și politice ce s-au derulat în timpul creării operelor umoristico-satirice. Caricaturile din perioada vizată pun în lumină teme precum mecanizarea industriei moldovenești, munca și atitudinea omului față de aceasta, semiautomatizarea activităților casnice, imaginea transformată a țării, frumusețea orașului reconstruit ș.a.

5. Ca particularitate distinctă a graficii satirice din anii 50-60 ai secolului trecut se evidențiază exersarea vastă a principiului narativ de constituire a imaginii și utilizarea zoomorfiei în calitate de mijloc de promovare a mesajelor. Concomitent cu paradigmele realiste de constituire a imaginii sunt utilizate pe larg mijloace artistice de sorginte simbolică și asociativ-metaforică. Plasticienii Alexei Grabco, Leonid Domnin, Igor Vieru, Iurie Rumeanțev și Evgheni Merega utilizează în această perioadă narațiunea în calitate de promotor al aspectelor umoristice și ironice generate de reprezentarea în imagine a unor întâmplări din realitatea cotidiană. Artiștii Nicolae Makarenko, Igor Vieru, Leonid Domnin, Leonid Grigorașenco, Iacov Averbuh, Simion [Ziegfried] Polingher și V. Arcadie promovează figurile satirico-simbolice ale imaginii berbecului, ce întruchiează încăpățănarea, a vulpii, ce reprezintă viclenia, a pisicii – plăcerea de a lenevi, a ciorii – simbol al calomniei, a melcului și a broaștei țestoase – asociate cu acțiuni și mișcări lente ș.a. În perioada examinată s-a produs o schimbare în modalitatea de structurare a subiectului imaginii, acesta fiind reprezentat artistic în două, trei sau patru scene dispuse pe orizontală sau pe verticală. Lucrările în cauză au lăsat o amprentă creativă originală în arta caricaturii sociale de la sfârșitul deceniului al șaselea și începutul celui de-al șaptelea al secolului trecut.

6. Selectarea operelor reprezentative și analiza acestora a înlesnit reliefaarea faptului că grafica satirică din anii 1960 se caracterizează prin prezența largă în imagine a conceptului narativ și a ironiei „romantice”, iar examinarea lucrărilor umoristico-satirice din anii 1970 a scos în evidență faptul că narativul este substituit vast de către ironia „tragică”. Făcând parte din categoria caricaturii sociale/casnice, politice și cea a șarjei, foile grafice create în aceste decenii reflectau scene cu chipuri reale, cu caracteristici personale selectate abil de către plasticieni din viața de zi cu zi.

7. În deceniul al optulea al secolului al XX-lea se atestă apariția mai multor foi umoristico-satirice în care artiștii valorifică tema sportului. Plasticienii Nicolae Makarenko, E. Televco, Valeriu Turta, Nicolai Datii, Dumitru Trifan ș.a. accentuează în imaginile create întâmplările regretabile ce au loc în cadrul unor evenimente sportive prin utilizarea frecventă a elementelor cu substrat simbolic, cum ar fi jucătorii sportivi și inventarul sportiv, inclusiv piedestalului acordându-i-se un rol de mare importanță. În acest context asistăm la suplinirea genului caricatural cu valențe simbolice emblematice.

8. La sfârșitul anilor 80 ai secolului al XX-lea se conturează tendința de implicare în procesul de realizare a imaginilor satirice a principiului de atenuare (estompare) a trăsăturilor portretistice, având loc depersonalizarea fiecărui personaj ca parte componentă a imaginii satirice. Astfel, prin stilizarea formei motivelor se produce transformarea personajelor foilor grafice în „omuleți primitivi” ai mulțimii înzestrați cu conotații semantice ce reflectă situațiile realității cotidiene. În creația plasticienilor Ion Mițu, Mihai Ciubotaru, Sergiu Tomșa și Anatol Merzlikin se atestă accentuarea câtorva detalii ce contribuie la amplificarea coordonatelor realului prin care grafismele au rol de a stimula imaginația.

9. În anii 1990 se lărgeste spectrul tematic prin valorificarea temelor precum justiția, scrutinul electoral, infidelitatea ș.a. Compozițiile foilor grafice realizate în această perioadă se îmbogățesc cu motive mai „deocheate” și personaje mai dezinvolve, fiind elaborate imagini cu semnificații complexe, sofisticate, capabile să genereze mesaje biciuitoare și sarcastice. Imaginile au menirea de a trezi conștiința privitorului la stări meditative de sorginte analitico-filosofică.

10. Grafica satirică din perioada anilor 2000-2015 este pătrunsă de multiple aparențe artistice de natură fantasmagorică, care reprezintă sinteze ale realității oglindite prin valențe alegorice și simbolice. Acestea sunt menite să biciuiască satiric „nebunia” umană, corupția, mafia ș.a. Numeroasele lucrări realizate în perioada vizată relevă faptul că imaginile fie sunt lipsite de legenda sub formă de text, fie utilizează mesajul textual încadrat într-o bulă de dialog sau de vorbire. Transformările în cauză marchează etapa creatoare în care interesul plasticienilor este orientat spre noile abordări apropiate de cele specifice comicsurilor.

11. În evoluția graficii satirice din Republica Moldova sunt de importanță majoră și anul 2003, atunci când a fost fondată Asociația Caricaturiștilor din Republica Moldova, și anul 2004, când a fost creat Clubul Caricaturiștilor din Republica Moldova „Sentus”. În urma schimbărilor de paradigmă artistică ce s-a produs în perioada menționată, se atestă promovarea activă a genului caricatural național pe arena internațională, ce contribuie la integrarea operelor umoristico-satirice ale pictorilor din Republica Moldova în arealul cultural universal.

În rezultatul analizei informațiilor cu privire la grafica satirică din Republica Moldova se propun **următoarele recomandări:**

- editarea, în baza rezultatelor cercetării, a unei monografii dedicate graficii satirice din RSS Moldovenească și Republica Moldova în a doua jumătate a secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea;

- crearea și publicarea unei baze de date cu informații biografice, inclusiv cu privire la creația artiștilor plastici care au profesat grafica satirică în a doua jumătate a secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea;

- prezentarea rezultatelor obținute în cadrul facultăților cu profil artistic cu scopul de a promova grafica satirică în rândul tineretului studios;

- completarea și actualizarea cursurilor, fișelor și curriculumului disciplinelor din domeniul artelor plastice din republică;

- elaborarea, în baza rezultatelor cercetării, a unor suporturi teoretice consacrate graficii satirice care ar familiariza studenții și pe cei interesați de domeniu cu operele grafice umoristico-satirice create de către artiștii plastici autohtoni consacrați acestui domeniu, cu specificul graficii satirice prin prisma evidențierii temelor și subiectelor, a tipurilor de mesaje și a funcțiilor;

- popularizarea rezultatelor cercetării privind grafica satirică prin organizarea unor mese rotunde, prin participarea la evenimentele cultural-artistice, la emisiunile radio și TV.

BIBLIOGRAFIA REZUMATULUI TEZEI

În română:

1. Arhiva Organizațiilor Social-Politice a Republicii Moldova. Fond P-2906, inv. 1, d. 121, f. 1-11.
2. Arhiva Organizațiilor Social-Politice a Republicii Moldova. Fond P-2906, inv. 3, d. 237, f. 34.
3. BRIGALDA-BARBAS, Eleonora. *Igor Vieru. Maeștri basarabeni din secolul XX*. Chișinău: ARC, 2005. 96 p. ISBN 978-9975-61-096-4.
4. BRIGALDA-BARBAS, Eleonora. *Evoluția picturii de gen din Republica Moldova (1945-2000)*. Chișinău: Știința, 2002. 112 pag. ISBN 9975-67-291-4.
5. BRIGALDA-BARBAS, Eleonora, BRÂNZEI, Boris. *Ziegfried Polingher. Grafică. Catalogul expoziției*. Chișinău: Timpul, 1989. 16 p.
6. CALAȘNICOV, Irina. *Leonid Grigorașenco. Maeștri basarabeni din secolul XX*. Chișinău: ARC, 2005. 96 p. ISBN 978-9975-61-109-1.
7. CEMORTAN, Leonid. Unele aspecte privind orientarea cercetărilor din domeniul artelor naționale. În: *Arta*, 1992. pp. 3-13. Chișinău: Litera, 1992. ISBN 5-86892-038-4.
8. CIOBANU Constantin I. *Isai Cârmu – Magia cărții*. Chișinău: ARC, 2019. 96 p. ISBN 978-9975-0-0320-9.
9. COROBAN, Vasile. *Mere acre. Pagini de satiră și umor moldovenesc*. Chișinău: Literatura Artistică, 1982. 256 p.
10. CRUCERU, Dan. *Funcția socială a artei*. București: Meridiane, 1981. 206 p.
11. GOMBRICH, Ernst H. *Artă și iluzie*. București: Polirom, 2023. 456 p. ISBN 978-973-46-9336-8.
12. GONCEAROV, Andrei. *Arta graficii*. București: Meridiane, 1963. 134 p.
13. KAGAN, Mihail. *Morfologia artei*. București: Meridiane, 1979. 597 p.
14. KRAVCENKO, Vladimir. Grafica de carte în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească și Republica Moldova în anii 1988–2000. În: *Arta*, 2018, nr. 1(AV), pp. 104-109. ISSN 2345-1181.
15. KRAVCENKO, Vladimir. *Grafica de carte pentru copii din Republica Moldova (1945–2010): teză de doct. în studiul artelor și culturologie*. Chișinău, 2020. 135 p., il.
16. KRAVCENKO, Vladimir. Unele aspecte evolutive ale artei digitale din Republica Moldova. În: *Arta*, 2021, nr. 1(AV), pp. 124-129. ISSN 2345-1181.
17. *Literatura și Arta Moldovei. Enciclopedie. Volumul 2*. Chișinău: 1986. 508 p., il.
18. MALANEȚCHI, Vasile. Caricatura: un gen în ofensivă. În: *Atelier*. 2002, 8 p., il. ISSN 1813-7040.
19. MERCUREAN, Claudia-Maria. *Revista satirică Gura Satului și ilustrațiile sale: tz. de doct.* Alba Iulia: 2012.
20. PLATON, Liliana. Metafora plastică în pictura figurativă moldovenească din a doua jumătate a anilor '70. În: *Învățământul artistic – dimensiuni culturale*, 19 aprilie 2019, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: 2019, p. 65. ISBN 978-9975-84-088-0.
21. RAȘCHITOR, Tatiana. *Grafica de șevalet din Republica Moldova: teză de doct. în studiul artelor și culturologie*. Chișinău, 2018. 147 p., il.
22. RAȘCHITOR, Tatiana. Compoziția tematică în grafica de șevalet. Anii 1980–1990. În: *Arta*, 2016, nr. 1(AV), pp. 142-145. ISSN 2345-1181.
23. RAȘCHITOR, Tatiana. Grafica de șevalet în contextul artelor plastice (1945–1990). În: *Probleme actuale ale arheologiei, etnologiei și studiului artelor*, Ed. 6, 22-23 mai 2014, Chișinău. Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe a Moldovei, 2014, Ediția 6, pp. 111-112. ISBN 978-9975-115-35-3.
24. RAȘCHITOR, Tatiana. Grafica de șevalet în contextul artelor plastice (1945–1990). În: *Arta*, 2014, nr. 1(AV), pp. 165-174. ISSN 2345-1181.
25. RAȘCHITOR, Tatiana. Portretul în arta graficii de șevalet din RSSM. Anii 1950-1990. În: *Arta*, 2012, nr. 1(AV), pp. 121-126. ISSN 2345-1181.

26. ROCACIUC, Victoria. *Artele plastice din Republica Moldova în contextul sociocultural al anilor 1940-2000*. Chișinău: Atelier, 2011. 275 p. ISBN 978-9975-80-458-5.
27. ROCACIUC, Victoria. Grafica de carte în creația artistului plastic Dumitru Trifan. În: *International scientific conference cultural heritage: Research, Valorization, Promotion (Edition XI)*, p. 133-134 [citat 12.09.2023]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Patrimoniul%20cultural_ed11_pp133-134.pdf
28. ROCACIUC, Victoria. *Narațiune și simbol în grafica de carte moldovenească. 1945-2010*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2021. 280 p. + il. ISBN 978-9975-47-217-3.
29. ROCACIUC, Victoria. Grafica de carte din RSS Moldovenească în perioada de instaurare a realismului socialist (1940–1953). În: *Arta*, 2016, nr. 1(AV), pp. 104-111. ISSN 2345-1181.
30. ROCACIUC, Victoria. Grafica de carte în creația plasticianului Gheorghe Vrabie. În: *Arta*, 2014, nr. 1(AV), pp. 137-148. ISSN 2345-1181.
31. ROCACIUC, Victoria. Grafica și pictura lui Arcadie Antoseac (Oscar Adin). În: *Arta*, 2011, nr. 1(AV), pp. 107-110. ISSN 2345-1181.
32. ROCACIUC, Victoria. Motivul pastoral în grafica de carte moldovenească (1945—2010). În: *Învățământul artistic – dimensiuni culturale*, 19 aprilie 2019, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: 2019, pp. 54-55. ISBN 978-9975-84-088-0.
33. ROCACIUC, Victoria. Liric și monumental în ilustrații de carte ale artistului plastic Igor Vieru. În: *Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare*, Ed. 15, 30-31 mai 2023, Chișinău. Chișinău: Tipografia „Notograf Prim”, 2023, p. 48. ISBN 978-9975-84-186-3.
34. ROCACIUC, Victoria. Grafica de carte în creația artistului plastic Dumitru Trifan. În: *Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare*, Ed. 11, 29-31 octombrie 2019, Chișinău. Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2019, Ediția 11, pp. 133-134. ISBN 978-9975-84-104-7.
35. SAVIȚCAIA-BARAGHIN, Iarâna. *Evoluția gravurii în Moldova: teză de doct. în studiul artelor și culturologie*. Chișinău, 2014. 247 p., il.
36. SPÎNU, Constantin. *Creația plasticianului Gheorghe Munteanu: pictură, grafică, artă monumentală*. Chișinău: Cartea Moldovei, 2004. 248 p.: fot., il. ISBN 9975-60-171-5.
37. SPÎNU, Constantin. *Emil Childescu: grafică, pictură. Evoluții și sinteze*. Chișinău: Cartea Moldovei, 2005. 320 p.: il. ISBN 9975-60-198-7.
38. SPÎNU, Constantin. *Iulian Filip. Între linie și culoare*. Chișinău: Prut Internațional, 2020. 220 p. ISBN 978-9975-54-481-8.
39. SPÎNU, Constantin. *Filimon Hămuraru. Grafică și pictură*. Chișinău: Cartea Moldovei, 2002. 48 p.: il. ISBN 9975-60-102-2.
40. SPÎNU, Constantin. *Imagine și mit: convergențe semiotice și axiologice în creația lui Igor Vieru*. Chișinău: Cartea Moldovei, 2004. 88 p. : il. ISBN 9975-60-163-4.
41. SPÎNU, Constantin. *Eudochia Zavtur. Grafică. Pictură*. Chișinău: Cartea Moldovei, 1998. 30 p. ISBN 99075-60-023-9.
42. SPÎNU, Constantin. Subiectele ilustrațiilor realizate de Vasile Movileanu. În: *Vasile Movileanu, grafică de carte și de șevalet*. Chișinău: Tipografia Academiei de Științe, 1997.
43. SPÎNU, Constantin. *Spațiu și timp în pictura din Republica Moldova (anii 1940-1990)*. Chișinău: Știința, 1994. ISBN 5-376-01988-8.
44. SPÎNU, Constantin. Valeriu Curtu. Expoziție de caricatură. În: *Panoramic Art*, 2016. Chișinău: Bons Offices, 2018, p. 64-71. ISBN 978-9975-87-333-8.
45. SPÎNU, Constantin. Filimon Hămuraru. În: *Atelier*. 2003, nr. 1, p. 12-13. ISSN 1813-7040.

46. SPÎNU, Constantin, STAVILĂ, Tudor. *Изобразительное искусство Молдовы. Живопись. Скульптура. Графика. Декоративно-прикладное искусство / Arta contemporană din Moldova. Pictură. Sculptură. Grafică. Artă decorativă*. Москва: Галарт, 2013. 208 p. ISBN 978-5-269-01145-5.
47. STAVILĂ, Tudor. Arta pentru popor sau „realismul socialist” din anii 1944–1991. În: *Dialogica*, 2022, nr. 1, pp. 34-46. E-ISSN 1857-2537.
48. STAVILĂ, Tudor. Maestrul Glebus Sainciuc și dimensiunea creației. În: *Akados*, nr. 2(13), iunie 2009, p. 118. ISSN 1857-0461.
49. STAVILĂ, Tudor. Creația lui Lică Sainciuc, un experiment continuu. În: *Akados*, 2022, nr. 2(65), pp. 151-155. ISSN 1857-0461.
50. STAVILĂ, Tudor. Ilie Bogdesco, un geniu al graficii de carte. În: *Akados*, 2015, nr. 4(39), pp. 150-154. ISSN 1857-0461.
51. TIPA, Violeta. *Magia filmului de animație*. Chișinău: Epigraf, 2020. 296 p. ISBN 978-9975-60-379-9.
52. TOMA, Ludmila. *Procesul artistic în Republica Moldova (1940-2000)*. Chișinău: Muzeul Național de Artă al Moldovei, 2018. 246 p. ISBN 978-9975-12-950-3.
53. TRIFAN, Aurelia (coordonator). *Dumitru Trifan un filozof al caricaturii*. Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2022. 180 p. ISBN 978-9975-166-71-3.
54. URSACHI, Rodica. Trei piloni ai artei naționale – Igor Vieru, Ilia Bogdesco, Mihail Petric – 100 ani de la naștere. În: *Dialogica*, 2024, nr. 1, pp. 68-78. ISSN 2587-3695.

În rusă:

55. АЙНУТДИНОВ, А. Типология и функции карикатуры в прессе В: *Вестник Челябинского государственного университета*. 2008. № 21. с. 20-28.
56. ВИППЕР, Борис. *Статьи об искусстве*. Москва: Искусство, 1970. 591 с.
57. ГОЛЬЦОВ, Д. *Графики советской Молдавии*. Кишинев, 1981. 94 с.
58. ГОЛЬЦОВ, Д. *Искусство советской Молдавии*. Кишинев: Тимпул, 1987. 248 с.
59. ГОЛЬЦОВ, Д., ЗЕВИНА, А., ЛИВШИЦ, М. *Очерки истории изобразительных искусств Молдавии*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1967. 314 с.: ил.
60. ЕФИМОВ, Борис. *Основы понимания карикатуры*. Москва: Издательство Академии Художеств СССР, 1961. 70 с.
61. ЗВОНЦОВ, В. *Основы понимания графики*. Москва: И-во Академии Художеств СССР, 1963. 71 с.
62. КАЗАНЕЦКИЙ, В. *Искусство современной карикатуры*. Киев: Альтерпрес, 2004. 152 с. ISBN: 966-542-139-5.
63. КРОТКОВ, Антон. *Карикатура. Непридуманная история*. Москва: АСТ, 2015. 320 с. ISBN 978-5-17-090004-6.
64. *Кукрыниксы об искусстве. Шаржы, карикатуры*. Москва: Изобразительное искусство, 1981. 264 с.

În franceză:

65. KARADIMOS, Dimitri. *L'art du comique*. Paris: Publibook, 2009, p. 355-357, [citat 26.02.2019] Disponibil: <https://books.google.md/books>
66. THIVILLON, Severine. *La caricature dans les médias*. Lyon: Institut d'Etudes Politiques, 2003, p. 7-8, 19-25, 30-32 [citat 25.02.2015]. Disponibil: http://doc.sciencespo-lyon.fr/Ressources/Documents/Etudiants/Memoires/Cyberdocs/MFE2003/thivillon_s/pdf/thivillon_s.pdf

În engleză:

67. SHERRY, James. *Four modes of caricature: reflections upon a genre*. [citat 26.01.2015] Disponibil: <http://www.jim-sherry.com/caricature.pdf>

LISTA PUBLICAȚIILOR AUTORULUI LA TEMA TEZEI

1. ADASCALIȚA, L. Boris Șirokorad – promotor al multiplelor figuri de stil în grafica satirică. În: *Valorificarea artelor plastice și arhitecturii naționale – un imperativ al vremii. 25 noiembrie 2021, Chișinău*. Chișinău: Fox Trading SRL, 2021, R, p. 8. ISBN 978-9975-3513-8-6.
2. ADASCALIȚA, L. Caricatura în creația plasticianului Leonid Domnin. În: *Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare, ed. 14, 30-31 mai 2022, Chișinău*. Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2022, ediția 14, R, p. 43. ISBN 978-9975-84-158-0.
3. ADASCALIȚA, L. Caricatura în creația plasticianului Leonid Domnin. În: *Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare, ed. 14, 30-31 mai 2022, Chișinău*. Chișinău: Notograf Prim, 2022, ediția 14, p. 71-75. ISBN 978-9975-84-171-9.
4. ADASCALIȚA, L. Caricaturistul Iurie Rumeanțev – 100 de ani de la naștere. În: *Conferința Tehnico-Științifică a Studenților, Masteranzilor și Doctoranzilor, Universitatea Tehnică a Moldovei, Chișinău, 5-7 aprilie 2023*. Volumul 3, p. 423-426. ISBN 978-9975-45-959
5. ADASCALIȚA, L. Considerations regarding „portrait caricature” in the Republic of Moldova. The period of 1963-2023. În: *Збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми сучасного дизайну», м. Київ, 27 квітня 2023 року: у 2 томах*. Київ: КНУТД, 2023. Том 1. 406 с. 10-13 стр. ISBN 978-617-7763-18-4.
6. ADASCALIȚA, L. Contribuția prin intermediul șarjei a pictorului Glebus Sainciuc la perpetuarea moștenirii culturale naționale. În: *Simpozionul național de studii culturale: dedicat Zilelor Europene ale Patrimoniului, Ediția a V-a, Chișinău 26 septembrie 2023*, p. 14. ISBN 978-9975-84-196-2.
7. ADASCALIȚA, L. Dumitru Trifan – un artist notoriu al graficii satirice. În: *Dumitru Trifan un filozof al caricaturii*. Chișinău: 2022, p. 40-45. ISBN 978-9975-166-71-3.
8. ADASCALIȚA, L. Ediții periodice și asociații umoristico-satirice din Republica Moldova. În: *Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor, 1-3 aprilie 2020, Chișinău*. Chișinău, Republica Moldova: 2020, Vol. 2, p. 370-373. ISBN 978-9975-45-634-0.
9. ADASCALIȚA, L. Expresia plastică a cotidianului în grafica satirică a pictorului Glebus Sainciuc. În: *Arta*, 2023, vol. 32, nr. 1(AV), p. 93-99. ISSN 2345-1181.
10. ADASCALIȚA, L. Grafica satirică – contribuții de demarcare tipologică. În: *Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor, 23-25 martie 2021, Chișinău*. Chișinău, Republica Moldova: Tehnica-UTM, 2021, vol. 2, p. 269-272. ISBN 978-9975-45-701-9.
11. ADASCALIȚA, L. Grafica satirică – formă, sintaxă, mesaj. În: *Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor, 26-29 martie 2019, Chișinău*. Chișinău, Republica Moldova: vol. 2, p. 402-405. ISBN 978-9975-45-589-3.
12. ADASCALIȚA, L. Grafica satirică din RSS Moldovenească. Anii 1945-1950. În: *Arta*, 2022, nr. 1(AV), p. 77-82. ISSN 2345-1181.
13. ADASCALIȚA, L. Grafica satirică în creația plasticianului Iurie Rumeanțev. În: *Arta*, 2021, nr. 1(AV), p. 112-117. ISSN 2345-1181.
14. ADASCALIȚA, L. Humor and satire – visual communication strategies in children's editions. În: *Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми сучасного дизайну», м. Київ, 27 квітня 2022 року: у 2 томах*. Київ: КНУТД, 2022. Том 2. 300 с. 9-12 стр. ISBN 978-617-7506-99-6.

15. ADASCALIȚA, L. Narațiunea și rolul acesteia în creația lui Alexei Grabco. În: *Studii Culturale*, ed. 3, 28 septembrie 2021, Chișinău. Chișinău: 2021, ediția 3, vol. 3, p. 89-94. ISBN 978-9975-84-166-5.
16. ADASCALIȚA, L. Narațiunea și rolul acesteia în creația lui Alexei Grabco. În: *Studii culturale*, ed. 3, 28 septembrie 2021, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: Fox Trading SRL, 2021, ediția 3, R, p. 10. ISBN 978-9975-3358-7-4.
17. ADASCALIȚA, L. Nicolae Macarenco – artist reprezentativ al graficii satirice. În: *Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare*, ed. 13, 27-28 mai 2021, Chișinău. Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2021, ediția 13, R, p. 66. ISBN 978-9975-84-140-5.
18. ADASCALIȚA, L. Nicolae Macarenco – artist reprezentativ al graficii satirice. În: *Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare*, ed. 13, 27-28 mai 2021, Chișinău. Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2021, ediția 13, vol. 2, p. 7-12. ISBN 978-9975-3513-7-9.
19. ADASCALIȚA, L. Particularități tematice și artistice în grafica satirică a plasticianului Evghenii Merega. În: *Studii culturale*, ed. 4, 28 septembrie 2022, Chișinău. Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural; Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”, Filiala de Arte „Tudor Arghezi”, 2022, ediția 4, R, p. 14. ISBN 978-9975-84-165-8.
20. ADASCALIȚA, L. Particularitățile graficii satirice din perioada 1945-1950. În: *Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor, 29-31 martie 2022, Chișinău*. Chișinău, Republica Moldova: Tehnica-UTM, 2022, vol. 2, p. 442-443. ISBN 978-9975-45-828-3.
21. ADASCALIȚA, L. Satira și umorul în soluționarea grafică a produselor tipografice. În: *Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor, 23-25 martie 2021, Chișinău*. Chișinău, Republica Moldova: Tehnica-UTM, 2021, vol. 2, p. 279-282. ISBN 978-9975-45-701-9.
22. ADASCALIȚA, L. Șarja – contribuție umoristică și satirică la memoria culturală. În: *Știință, educație, cultură*, ed. 2023, 13 februarie 2023, Comrat. Comrat: Universitatea de Stat din Comrat, 2023, Vol. 3, pp. 537-544. ISBN 978-9975-83-257-1.
23. ADASCALIȚA, L. Șarja prietenească – un capitol aparte în creația pictorului Glebus Sainciuc. În: *Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare*, ed. 15, 30-31 mai 2023, Chișinău. Chișinău: Tipografia „Notograf Prim”, 2023, ediția 15, p. 19. ISBN 978-9975-84-186-3.
24. ADASCALIȚA, L. Șarja prietenească – un capitol aparte în creația pictorului Glebus Sainciuc. În: *Conferința științifică internațională „Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare”*. Ediția a XV-a, Chișinău 30-31 mai 2023, vol. IV, p. 32-40.
25. ADASCALIȚA, L. Tema „Vecinii” în grafica satirică a plasticianului Alexei Grabco. În: *Arta*, 2015, nr. 1(AV), p. 134-137. ISSN 2345-1181.
26. ADASCALIȚA, L. The artistic path of Dumitru Trifan in the field of satirical graphics. În: *Journal of Social Sciences*, 2023, vol. 6, nr. 1, p. 39-48. ISSN 2587-3490.
27. ADASCALIȚA, L., CAZAC, V. Communication with typographic products through satire and humor. În: *Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми сучасного дизайну»*, м. Київ, 22 квітня 2021 року. Київ: КНУТД, 2021. у 2 томах. Том 1. 321 с. 9-12 стр. ISBN 978-617-7506-78-1.
28. MARDARI, Daniela, ADASCALIȚA, Lucia. Sergiu Puică – maestrul graficii de carte pentru copii. În: *Magazin bibliologic*, 2021, nr. 3-4, p. 155-159. ISSN 1857-14

ADNOTARE

Adascaliița Lucia, Grafica satirică din Republica Moldova din a doua jumătate a secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea, teză de doctor pentru obținerea titlului științific de doctor în studiul artelor și culturologie. Specialitatea: 651.03 Arte plastice și decorative.

Structura tezei: introducere, 3 capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 285 de titluri, 148 de pagini de bază și 4 anexe.

Cuvinte-cheie: grafică satirică, umor, satiră, motiv, mijloace de expresie plastică, alegorie, simbol, mesaj, funcții.

Domeniul de studiu: 651.03 Arte plastice și decorative.

Scopul cercetării: identificarea locului și rolului graficii satirice din Republica Moldova din a doua jumătate a secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea, prin evidențierea aspectelor specifice ale acestui gen și reliefarea valorilor artistice și semantice ale operelor create de către plasticieni.

Obiectivele cercetării: studierea și sistematizarea problemelor teoretice ale genului graficii satirice; determinarea etapelor de dezvoltare a graficii satirice în Republica Moldova din a doua jumătate a secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea; analiza particularităților tipologice, tematice, tehnice, stilistice, funcționale ale graficii satirice; analiza relației imagine – legendă în formă de text din foile umoristic-satirice și determinarea rolului acestora în universul axiologic al imaginii; reliefarea aportului personalităților de vază – creatori de grafică satirică, la dezvoltarea domeniului în Republica Moldova.

Noutatea și originalitatea științifică a tezei constă în studiul complex al evoluției graficii satirice din Republica Moldova din a doua jumătate a secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea, oglindirea arealului tematic, a particularităților morfologice, sintactice și axiologice de realizare a imaginii, punerea în valoare a potențialului creativ al artiștilor din domeniul menționat și evidențierea rolului acestora în evoluția artelor plastice din republică.

Semnificația teoretică derivă din rezultatele analizei detaliate a graficii satirice naționale în vederea elucidării aspectelor specifice ale acestui gen al artelor plastice.

Valoarea aplicativă: materialele din teză pot fi utilizate în ulterioarele cercetări din domeniul artelor plastice și în procesul de învățământ din Republica Moldova, contribuind la integrarea cunoștințelor cu privire la fenomenele artistice din țară.

Implementarea rezultatelor științifice: o parte din rezultatele științifice au fost implementate în procesul de predare a disciplinei „Istoria artei și a designului contemporan” (ciclul I al studiilor universitare, specialitatea 0722.3 Design și Tehnologii Poligrafice la Universitatea Tehnică a Moldovei). Rezultatele cercetării au fost aprobate la 8 conferințe și simpozioane științifice naționale și internaționale și publicate în 28 de articole științifice cu un volum total de cca 7,0 c.a.

АННОТАЦИЯ

Адаскалица Лучия, Сатирическая графика Республики Молдова второй половины XX - начала XXI века, диссертация на соискание учёной степени доктора искусствоведения и культурологии. Специальность: 651.03 Изобразительное и декоративное искусство.

Структура диссертации: Введение, три главы, общие выводы и рекомендации, библиография содержит 285 источника, 4 приложения.

Ключевые слова: сатирическая графика, юмор, сатира, мотив, средства художественного выражения, аллегория, символ, смысловое содержание, функции.

Область исследований: 651.03 Изобразительное и декоративное искусство.

Цель исследования: определение места и роли сатирической графики в Республике Молдова второй половины XX века – начала XXI века, выделяя специфические аспекты этого жанра и подчеркивая художественные и смысловые ценности произведений, созданных местными художниками.

Задачи исследования: изучение и систематизация теоретических проблем жанра сатирической графики; определение этапов развития сатирической графики в Молдове во второй половине XX - начале XXI века; анализ типологических, тематических, технических, стилистических, функциональных особенностей сатирической графики; анализ отношений изображение – легенда в виде текста и его значения; освещение вклада художников сатирической графики в развитие этой области в Республике Молдова.

Научная новизна и оригинальность: заключается в комплексном изучении эволюции сатирической графики в Республике Молдова, определение тематики, морфологических, синтаксических и содержательных особенностей сатирической графики, выделении творческого потенциала художников, посвятивших себя этому жанру искусства в рассматриваемый период.

Теоретическая значимость: следует из результатов детального анализа национальной сатирической графики с целью выяснения особенностей этого жанра изобразительного искусства.

Прикладное значение работы: материалы диссертации могут быть использованы в дальнейших исследованиях в области изобразительного искусства и в учебном процессе Республики Молдова, способствуя повышению знаний о художественных явлениях в республике.

Внедрение научных достижений: часть научных результатов была внедрена в учебный процесс дисциплины «История современного искусства и дизайна» (I цикл университетского обучения, специальность 0722.3 Дизайн и Полиграфические Технологии в Техническом Университете Молдовы). Результаты исследования нашли отражение в 28 научных статьях общим объемом около 7,0 а.л. и участии в 8 местных и международных научных конференциях и симпозиумах.

ANNOTATION

Adascalîța Lucia, Satirical graphics of the Republic of Moldova from the second half of the 20th century - the beginning of the 21st century, doctoral dissertation for the academic title of PhD in Art Studies and Culturology. Specialty: 651.03 Fine and decorative arts

Structure of the thesis: Introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 285 titles, 4 annexes.

Keywords: satirical graphics, humor, satire, motif, message, functions, means of plastic expression, allegory, symbol, message, functions.

Field of study: 651.03 Fine and decorative arts

Goals of the thesis: identification the place and role of satirical graphics in the Republic of Moldova from the second half of the 20th century - the beginning of the 21st century, by highlighting the specific aspects of this genre and accentuating the artistic and semantic values of the works created by local artists.

Research objectives: study and systematization of the theoretical problems of the genre of satirical graphics; defining the stages of development of satirical graphics in Moldova in the second half of the 20th - early 21st centuries; the analysis of the typological, thematic, technical, stylistic, functional peculiarities of satirical graphics from the Republic of Moldova; the analysis of the relationship of image-legend in the form of text from the satirical graphic sheets and qualification their role in the axiological universe of the image; highlight the contribution of outstanding figures of satirical graphics to the development of this field in Republic of Moldova.

Scientific novelty and originality: consist in a complex study of the evolution of satirical graphics in the Republic of Moldova, outlining the themes, morphological, syntactical and valuable features of image creation in the field of satirical graphics, highlighting the creative potential of artists who devoted themselves to this genre of art in the period under consideration.

Theoretical significance: derives from the results of the detailed analysis of national satirical graphics in order to elucidate the specific aspects of this genre of fine arts.

Applicative value: the materials from the thesis can be used in further research in the field of fine arts and in the education process in the Republic of Moldova, contributing to the reintegration of knowledge about artistic phenomena in the country.

Implementation of scientific results: part of the scientific results were implemented in the teaching process of the subject "History of contemporary art and design" (cycle I of university studies, specialty 0722.3 Design and Printing Technologies at the Technical University of Moldova). The research results were approved at 8 national and international scientific conferences and symposia and published in 28 scientific articles with a total volume of about 7.0 a.s.

ADASCALIȚA LUCIA

GRAFICA SATIRICĂ DIN REPUBLICA MOLDOVA DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XX-LEA – ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XXI-LEA

651.03 ARTE PLASTICE ȘI DECORATIVE

Autoreferatul tezei de doctor în studiul artelor și culturologie

---

Aprobat spre tipar 02.07.2024

Format: 60x84 1/16

Hârtie ofset, tipar RISO.

Tiraj 70 ex.

Coli de tipar: 2.0

Comanda nr. 86

MD-2004, Chișinău, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, 168, UTM
MD-2045, Chișinău, str. Studenților, 9/9, Editura „Tehnica-UTM”